

UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

FILOLOŠKI FAKULTET

**ULOGA I STAVOVI RODITELJA KAO FAKTORI UTICAJA NA
USVAJANJE ENGLESKOG JEZIKA NA PREDŠKOLSKOM
UZRASTU**

MASTER RAD

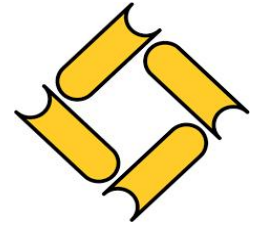
Mentor:
prof. dr Željka Babić

Kandidat:
Andrea Stanišić

Banja Luka, 2024. godine

UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
FILOLOŠKI FAKULTET

**ULOGA I STAVOVI RODITELJA KAO FAKTORI UTICAJA NA
USVAJANJE ENGLESKOG JEZIKA NA PREDŠKOLSKOM
UZRASTU**

MASTER RAD

Mentor:
prof. dr Željka Babić

Kandidat:
Andrea Stanišić

Banja Luka, 2024. godine

UNIVERSITY OF BANJA LUKA
FACULTY OF PHILOLOGY

**THE ROLE AND ATTITUDES OF PARENTS AS FACTORS OF
INFLUENCE ON ACQUISITION OF ENGLISH LANGUAGE AT
PRE-SCHOOL AGE**

MASTER THESIS

Supervisor:
Dr Željka Babić, Full Professor

Student:
Andrea Stanišić

Banja Luka, 2024

Informacije o mentoru i master radu

- 1) **Mentor** - Prof. dr Željka Babić, redovni profesor, Univerzitet u Banjoj Luci, Filološki fakultet
- 2) **Naslov master rada** - Uloga i stavovi roditelja kao faktori uticaja na usvajanje engleskog jezika na predškolskom uzrastu
- 3) **Rezime** – Cilj ovoga rada je istraživanje uloga i stavova roditelja kao faktora koji utiču na usvajanje engleskog jezika na predškolskom uzrastu. Koncept podučavanja engleskog jezika u predškolskim ustanovama je odnedavno prisutan u predškolskim ustanovama grada Prijedora. S obzirom da se radi o, relativno, novoj praksi pretpostavljeno je da će postojati oni roditelji koji to podržavaju i oni koji ne podržavaju. Kako bi se odredilo koji stavovi i u kojoj mjeri utiču na usvajanje engleskog jezika na predškolskom uzrastu, definisani su predmet, zadaci i ciljevi, hipoteze, te značaj istraživanja. Kako bi roditelji bolje shvatili i dobili jasniju sliku prirode djeteta, navedene su neke osnovne karakteristike i osobine djece predškolskog uzrasta, naročito iz domena dječije psihologije. Takođe, navedene su teorije i faze usvajanja kako maternjeg tako i stranog (engleskog) jezika te odnos između njih. Jedna od temi koja se obrađuje jeste i prednost djece predškolskog uzrasta u usvajanju stranog jezika u odnosu na odrasle. Nakon navedene teorije, pristupilo se istraživanju, čiji je tok opisan u narednim poglavljima. Na osnovu analize rezultata, došlo se do zaključka da, zaista, postoji relacija između roditelja koji (ne)podržavaju strani jezik u predškolskoj ustanovi i broja djece koja pohađaju časove engleskog jezika u istoj ustanovi.
- 4) **Ključne riječi** - engleski jezik kao strani, predškolsko obrazovanje, rani i predškolski uzrast, porodica, stavovi roditelja, uloga roditelja, motivacija, usvajanje engleskog jezika
- 5) **Naučna oblast: Humanističke nauke**
- 6) **Naučno polje: Jezici i književnost**
- 7) **Klasifikaciona oznaka: H360**
- 8) **Tip odabrane licence Kreativne zajednice: CC BY-NC-ND**

Information about the supervisor and paper

- 1) **Supervisor:** Željka Babić, PhD, University of Banja Luka, Faculty of Philology
- 2) **Thesis title:** **The Role and Attitudes of Parents as Factors of Influence on Acquisition of English Language at Pre-School Age**
- 3) **Abstract:** This paper aims to investigate parents' roles and attitudes as factors influencing the acquisition of English at preschool age. Preschool facilities in the city of Prijedor have recently adopted the idea of teaching English to young children. As it is a relatively new practice, some parents were expected to approve it, and others did not. To ascertain which attitudes and how much they influence preschool-age children's English language acquisition, the research's topic, objectives, and importance were all stated, as were hypotheses.

Some essential preschool features and traits are presented, notably from child psychology, to help parents better comprehend and acquire a clearer image of the kid's nature. Also, the theories and stages of acquisition of both native and foreign (English) languages and the relationship between them are listed. One of the topics covered is preschool children's advantage in acquiring a foreign language compared to adults. The research was started, and the course is described in the following chapters. Based on the analysis of the results, it was concluded that there is a relationship between parents who (do not) support a foreign language in a preschool and the number of children who attend English language classes in the same preschool.
- 4) **Key words:** English as a foreign language (EFL), preschool education, early preschool age, family, parents' opinion, parents' attitudes, motivation, English language acquisition
- 5) **Scientific field:** **Humanities**
- 6) **Field of study:** **Languages and Literature**
- 7) **CERIF Code:** **H360**
- 8) **Creative Commons License:** **CC BY-NC-ND**

ZAHVALNICA

Prije svega, htjela bih da se zahvalim svojoj mentorici prof. dr Željki Babić na izdvojenom vremenu, sugestijama i beskrajnoj podršci u svim etapama i koracima izrade ovoga master rada.

Najveću zahvalnost dugujem svojim roditeljima Biljani i Nikici, sestri Nikolini i suprugu Nevenu na nemjerljivoj ljubavi i podršci.

Zahvaljujem se kolektivu PU „Miki i Mini“ iz Prijedora, gospođi Aleksandri Malenčić – direktorici predškolske ustanove, te vaspitačima koji su mi pomogli prilikom prikupljanja podataka za ovaj master rad.

Ovaj rad posvećujem najdražem dvogodišnjem biću svoga života – kćerci Dunji.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
1.1. Predmet istraživanja.....	3
1.2. Osnovne hipoteze u radu.....	3
1.3. Zadaci i ciljevi istraživanja.....	4
2. DJECA NA PREDŠKOLSKOM UZRASTU.....	4
2.1. Razvojna psihologija i teorije kognitivnog razvoja.....	4
2.1.1. <i>Pijaževa teorija kognitivnog razvoja.....</i>	<i>5</i>
2.1.2. <i>Teorija Marije Montesori.....</i>	<i>11</i>
2.1.3. <i>Sociokulturna teorija Lava Vigotskog.....</i>	<i>13</i>
2.2. Razvoj pažnje kod djece predškolskog uzrasta.....	14
2.3. Karakteristike pamćenja predškolske djece.....	15
3. RAZVOJ GOVORA I JEZIKA.....	17
3.1. Stadijumi/ faze usvajanja maternjeg (prvog) jezika.....	18
3.2. Teorije usvajanja stranog jezika.....	22
3.2.1. <i>Naturalizam.....</i>	<i>22</i>
3.2.2. <i>Biheviorizam.....</i>	<i>25</i>
3.2.3. <i>Generativna gramatika.....</i>	<i>25</i>
3.2.4. <i>Interakcionizam.....</i>	<i>26</i>
3.3. Usvajanje stranog jezika od strane govorne zajednice.....	27
4. ENGLISKI KAO STRANI JEZIK U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA.....	28
4.1. Prednosti usvajanja engleskog jezika kao stranog na predškolskom uzrastu.....	29
4.2. Zastupljenost engleskog jezika kao stranog u predškolskim ustanovama širom Evrope .	35
5. RODITELJ KAO MOST IZMEĐU DJETETA I USPIJEHA.....	38
5.1. Jezik i učenje roditelja usmjereno na dijete.....	39
5.2. Refleksija stavova roditelja u ličnosti djeteta.....	40
6. PORIJEKLO PROBLEMA.....	44
6.1. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	45
6.1.1. <i>Metode i instrumenti istraživanja.....</i>	<i>45</i>
6.1.2. <i>Ispitanici istraživanja.....</i>	<i>46</i>
6.1.3. <i>Analiza i interpretacija rezultata istraživanja.....</i>	<i>48</i>
7. ZAKLJUČAK.....	55
8. LITERATURA.....	58
9. PRILOZI.....	65
9.1. Popis slika.....	68

9.2. Popis tabela.....	68
10. BIOGRAFIJA AUTORA.....	69
Formular (Prilog 2).....	70
Izvještaj komisije o ocjeni urađenog master/magistarskog rada.....	71
Изјава 1.....	76
Изјава 2.....	77
Изјава 3.....	78

1. UVOD

Djeca su više nego što mislimo da jesu; mogu više nego što mislimo da mogu.
Sve što im treba je povjerenje odraslih.¹

Wess Stafford

Djetinjstvo je neprocjenjivi dio života svakog čovjeka. U tom periodu se čovjek brzo razvija u emocionalnom, fizičkom, kognitivnom pogledu, ali i u pogledu usvajanja jezika. Kako je ljudska jedinka socijalno biće koje se ostvaruje i razvija u društvenoj interakciji sa drugim ljudima, otuda je bitno pomenuti važnost jezika, kako maternjeg, tako i stranog i njihove upotrebe za razvoj budućih kompetencija. Prema nekima, „govor koji čuju mala djeca njihov je jedini izvor informacija o jeziku koji će naučiti“ (Snow, 1972, str. 549).

Prvi jezik sa kojim djeca dolaze u dodir jeste *maternji jezik*. U svome djelu „*Beyond the Mother Tongue: The Postmonolingual Condition*“, Jasmin Jildiz (Yasemin Yildiz) opisuje kako svaka društvena formacija posjeduje svoj maternji jezik, a to posjedovanje se izjednačava sa vezanošću društvene formacije, određene etničke pripadnosti, za jasno razgraničenu kulturu i naciju (Yildiz, 2012). Prevodilac Andre Lefever (André Lefevere) posmatra maternji jezik kao primarni materijal za književno stvaralaštvo, iz čega se može zaključiti da je osnova kako literarnog stvaralaštva, tako i usvajanja stranog jezika, ali i suštine čovjekovog postojanja, poznavanje maternjeg jezika (Lefevere, 1981).

Pored maternjeg jezika, u mnogim zemljama širom evropskog kontinenta, osnove stranih jezika, se predstavljaju na ranom uzrastu – u predškolskim ustanovama. Pitanje koje se često susreće kada se u istoj rečenici nađu termini *djeca* i *strani jezik* jeste: „Koji je optimalan period u životu djeteta da počne sa učenjem stranog jezika?“ Jedan tačan odgovor na ovo pitanje, koji bi bio objektivn a ne subjektivn, ne postoji. Različite teorije nude različite odgovore. Prema nekima, djeca bi mogla da usvajaju strani jezik između treće i četvrte godine života, dok drugi smatraju da djeca trebaju još više kognitivno sazrijeti, te da bi uzrast od pete do šeste godine bio optimalan i sl.

¹ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

Naime, prema izvještaju koji je objavila Evropska komisija:

(...) djeca počinju da uče strane jezike sve ranije, a većina učenika počinje na uzrastu od šest do devet godina. Većina zemalja je smanjila početnu dob za obavezno učenje stranog jezika u posljednjih 15 godina, a neke ga čak predlažu i u predškolskim ustanovama. Zajednica njemačkog govornog područja u Belgiji, na primjer, omogućava učenje stranih jezika za djecu uzrasta od tri godine. Izvještaj o ključnim podacima o podučavanju jezika u školama u Evropi za 2012. godinu potvrđuje da je engleski jezik ubjedljivo najzastupljeniji strani jezik u gotovo svim evropskim zemljama, a francuski, španski, njemački i ruski daleko iza njega. (European Commission, 2012)²

Ukoliko govorimo o djeci predškolskog uzrasta, urednog psihofizičkog razvoja, onda moramo imati na umu da su to bića koja, po prirodi, imaju veliki nagon za kretanjem i istraživanjem svijeta oko sebe. Najveći izazov rada sa djecom u oblasti podučavanja stranog jezika jeste formiranje adekvatnog plana i programa u kojem će biti inkorporirane aktivnosti koje su u skladu sa osobinama djeteta predškolskog uzrasta. Veoma je važno pobuditi dječije interesovanje jer „interesovanje je najbolji učitelj, a igra je priroda svakog djeteta“ (Duan, 2021, str. 1324).

S obzirom na savremeno doba, učenje engleskog jezika je postalo imperativ. Program stranog jezika u predškolskim ustanovama je prilagođen za svaku uzrasnu dob posebno, pri čemu se, za izvođenje časa, u obzir uzimaju sve bitne i relevantne karakteristike djece određenog uzrasta. Djeca engleski jezik, u predškolskim ustanovama, upoznaju, upravo, na način kako upoznaju svijet oko sebe a to je kroz igru tj. prilagođene aktivnosti. S tim u vezi, učenje engleskog jezika u predškolskim ustanovama podrazumijeva igru i zabavu a igra je suština života svakog djeteta jer „svako dijete raste s igrama, a igre rastu s njim“ (Rajić, 2015, p. 605).

Mjesto koje stoji kao polazna tačka na dječijem putu u svijet maternjeg a kasnije i stranog jezika jeste porodica, tj. roditelji/staratelji. Od stavova roditelja/staratelja i njihovih aspiracija zavisi kada će dijete krenuti u avanturu istraživanja i učenja novog jezika, kao jedne stepenice u beskrajnom procesu učenja i usvajanja. Svaki roditelj/staratelj treba da bude dovoljno informisan o tome šta je dijete, određenog uzrasta, sposobno da usvoji i koje su njegove granice. Kako roditelji/staratelji predstavljaju onaj prvi model ponašanja koji djeca posmatraju i usvajaju, tako i lični stavovi roditelja, prema određenim pitanjima, mogu da utiču na razvoj djeteta. Isti je slučaj i kada je u pitanju strani jezik. Vrlo često, na osnovu ličnog

² Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

*Sve prevode sa engleskog jezika je, u okviru ovoga rada, uradila Andrea Stanišić, osim ukoliko drugačije nije naznačeno.

iskustva stečenog u radu sa predškolskim uzrastom, mogu da kažem da roditelji koji su ili imali loše iskustvo u usvajanju stranog jezika ili strani jezik vezuju za ideje negativnog karaktera, nisu pristalice koncepta da djeca, naročito u predškolskom uzrastu, usvajaju strani jezik (engleski jezik) pored maternjeg. Takođe, jedan značajan broj roditelja ima natprosječna očekivanja od djece pri čemu se, u većini slučajeva, ne uzima u obzir kognitivni razvoj djeteta, tj. šta je ono u stanju da savlada i nauči.

S obzirom da je program za usvajanje engleskog jezika odnedavno zastupljen u prijedorskim predškolskim ustanovama, smatram, na osnovu svog iskustva stečenog u predškolskim ustanovama u Prijedoru, da je jako bitno pružiti roditeljima dovoljno informacija i dodatno ih edukovati, jer na taj način bi se roditeljima dao uvid u to šta djeca mogu ili ne mogu da savladaju na određenom uzrastu, te shodno tome i očekivanja roditelja bi bila razumna i realna.

1.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja master rada jeste uloga i stavovi roditelja kao faktori uticaja na usvajanje engleskog jezika, djece uzrasta od četiri do šest godina, u privatnoj predškolskoj ustanovi PU „Miki i Mini“ i obrazovnim jedinicama: OJ „Huli“ i OJ „Zvončica“ u sklopu istog, u gradu Prijedoru.

1.2. Osnovne hipoteze u radu

Kroz dosadašnji rad sa djecom predškolskog uzrasta, vrlo često sam se susretala sa dvije grupe roditelja: a) grupa a - roditelji koji su skeptični po pitanju usvajanja engleskog jezika na predškolskom uzrastu; b) grupa b - roditelji koji su pristalice programa usvajanja engleskog jezika na predškolskom uzrastu.

Na osnovu prethodnih nastavnih iskustava u radu sa djecom predškolskog uzrasta, postavljene su sljedeće hipoteze (glavna i pomoćna hipoteza):

1. Veći je procenat roditelja koji podržavaju usvajanje engleskog jezika, u predškolskoj ustanovi PU „Miki i Mini“ i obrazovnim jedinicama (OJ „Zvončica“ i OJ „Huli“) u okviru iste, ustanove, u gradu Prijedoru, u odnosu na one roditelje koji ne podržavaju usvajanje engleskog jezika u pomenutim ustanovama (*glavna hipoteza*);
2. Na roditeljske stavove prema usvajanju engleskog jezika, u prijedorskoj predškolskoj ustanovi, utiču sljedeći faktori: pol, starosna dob, stepen obrazovanja (*pomoćna hipoteza*).

1.3. Zadaci i ciljevi istraživanja

Cilj ovoga istraživanja je bilo sticanje novog znanja i uvida u to koji su stavovi roditelja i kakav je njihov uticaj na usvajanje engleskog jezika u predškolskom uzrastu, u predškolskoj ustanovi PU „Miki i Mini“ i obrazovnim jedinicama: OJ „Huli“ i OJ „Zvončica“ u sklopu iste, u gradu Prijedoru, te takođe da li su stavovi uslovljeni faktorima kao što su: starosna dob, pol i stepen obrazovanja.

Kako bi se prikupili relevantni podaci za ovo istraživanje, urađeno je sljedeće:

- Za vrijeme roditeljskog sastanka, u januaru 2024. godine, sprovedena je *anketa* kojom su se prikupili značajni podaci za potrebe ovoga istraživanja tj. podaci koji se tiču roditeljskog podržavanja ideje o usvajanju engleskog jezika u pomenutoj predškolskoj ustanovi, kao i podaci o mogućem uticaju faktora (pol, starosna dob, stepen obrazovanja) na stavove roditelja;

2. DJECA NA PREDŠKOLSKOM UZRASTU

U ovom poglavlju će biti navedene neke od osnovnih osobina djece predškolskog uzrasta, kao i karakteristike kada je u pitanju kognitivni razvoj (teorije kognitivnog razvoja), pamćenje, razvoj pažnje i sl. Značaj ovog poglavlja je u tome što pruža uvid u neke od najbitnijih karakteristika djeteta predškolskog uzrasta što je izuzetno važno za formiranje adekvatnog načina za rad sa djecom ovog uzrasta ali i boljeg razumijevanja ličnosti predškolaca.

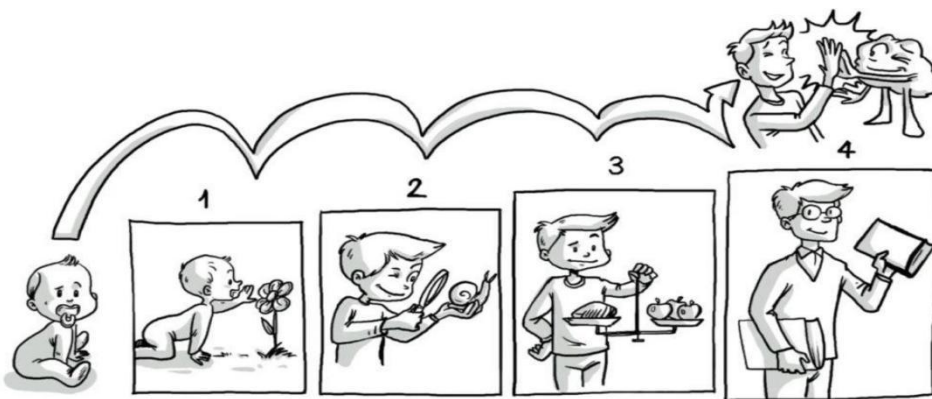
2.1. Razvojna psihologija i teorije kognitivnog razvoja

Kognitivni razvoj predstavlja proces kojim se, najvećim dijelom, bavi razvojna psihologija. Brković (2011) definiše razvojnu psihologiju kao „psihološku disciplinu koja se bavi razvojem psihičkog života“ (str. 7), dok prema Batervortu (Butterworth, 2002) „razvojna psihologija jeste oblast koja se bavi promjenama u iskustvu i ponašanju koje su povezane sa

godinama, pri čemu su ciljevi discipline, opisivanje promjena koje se događaju dječijim sposobnostima i objašnjavanje zašto do njih dolazi“ (str. 16).³

Razvojna psihologija predstavlja disciplinu koja se bavi „svim aspektima dječijeg psihološkog razvoja. To uključuje fizički, emocionalni, intelektualni i kognitivni razvoj, te razvoj govornog jezika“ (Oakley, 2004, str. 1).⁴ Kognitivni razvoj ne podrazumijeva samo razvoj jednog fenomena već je proces kojim je obuhvaćen „razvoj složenih misaonih procesa poput rasuđivanja, mišljenja, uočavanja i rješavanja problema, te kreativnog stvaranja“ (Vizek-Vidović, 2003, str. 47). Poznavanje osnovnih postulata razvojne psihologije, tj. teorije kognitivnog razvoja je od izuzetnog značaja, koji se ogleda u tome što se mogu postaviti jasna očekivanja od djece u skladu sa njihovim stadijumom kognitivnog razvoja, odnosno, djeca rješavaju probleme i uče ono što su, zaista, u stanju da nauče.

2.1.1. Pijažeova teorija kognitivnog razvoja

Slika 1. Pijažeova teorija kognitivnog razvoja
Izvor: (Kalaiselvi, 2020)

Žan Pijaže (Jean Piaget) je jedan od najistaknutijih predstavnika savremene psihologije, koji je objavio preko 40 knjiga i više od 100 članaka i odlomaka na temu samo dječije psihologije, te takođe, mnogobrojna izdanja iz područja psihologije i obrazovanja. Prema njegovim shvatanjima, kognitivni razvoj se mijenja u jedinici vremena, a to opravdava dječijim aktivnim odnosom prema svijetu i okolini.

³ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

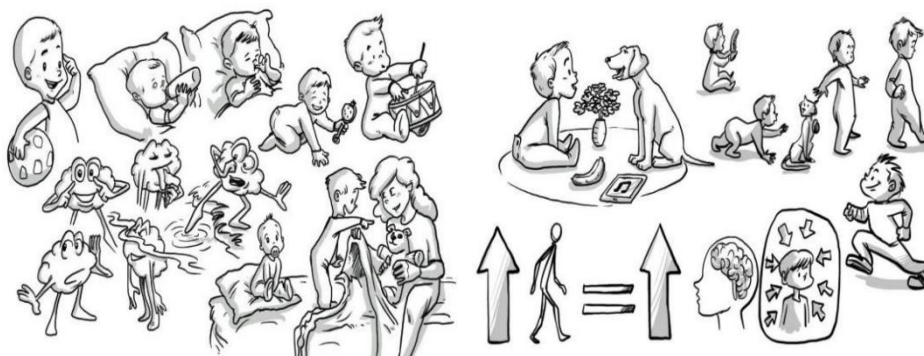
⁴ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

Pijaže je vjerovao da djeca imaju aktivnu ulogu u procesu učenja, tako što se ponašaju poput malih naučnika dok izvode eksperimente, vrše zapažanja i uče o svijetu.⁵

Kendra Cherry

Pijaže smatra da se kognitivni razvoj odvija na četiri stadijuma, od kojih svaki stadijum ima određene karakteristike. Redosljed pojavljivanja svakog od stadijuma je univerzalan i nepromjenjiv. Svaki od stadijuma nastao je od onog prethodnog, tako što se usvoje karakteristike prethodnog stadijuma, transformišu se i pripremaju za naredni stadijum. Ono što je vrijedno napomenuti jeste da je Pijaže, prilikom izrade teorije kognitivnog razvoja, naveo da njegova teorija predstavlja samo „uopštenu skicu ljudskog kognitivnog razvoja i da bi naknadno istraživanje sigurno identifikovalo dijelove koji nedostaju na skici, dijelovi koje treba modifikovati, i dijelove koje treba odbaciti“ (Machado, 1996, str. 143).⁶

- SENZOMOTORNI STADIJUM (od rođenja do druge godine):

Slika 2. Senzomotorni stadijum prema Pijažeovoj teoriji
Izvor: (Koblin, 2020)

Na senzomotornom stadijumu, djeca se razvijaju pomoću iskustva i upotrebe pet čula. To podrazumijeva jednostavne reflekse a nakon toga se stiču i prve navike i namjerni pokreti, nakon čega dolazi do prvih oblika inteligencije. **Shema** je kognitivna struktura na ovom stadijumu. Kako to navodi Miler (Miller, 2011), shema je „organizovan obrazac ponašanja za interakciju sa okolinom“ (str. 651).

⁵ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

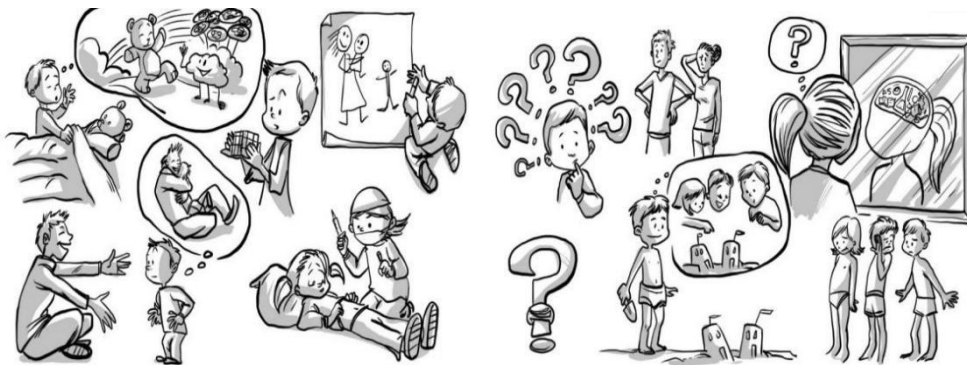
⁶ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

Ono što je glavna odlika ovog stadijuma jeste činjenica da djeca postaju svjesna postojanosti predmeta tj. predmeti postoje iako ih trenutno ne mogu vidjeti, osjetiti ili čuti. Djeca pokazuju veliko zanimanje za svijet oko sebe, tako što:

(...) žele da mirišu cvijeće, jedu raznovrsnu hranu, slušaju zvukove i razgovaraju sa strancima. Kako bi istraživali – kreću se; uče kako da sjede, pužu, stoje, hodaju i, čak, trče. Ovakva povećana fizička aktivnost dovodi do povećanog kognitivnog razvoja. Bez obzira na to, djeca su na ovom uzrastu egocentrična tj. na svijet gledaju, isključivo, iz svoje perspektive. (Koblin, 2020)⁷

Iz Koblinovih (2020) riječi možemo zaključiti zašto je neosnovano od djeteta, uzrasta od dvije godine, tražiti da razumije i da se ponaša ili misli onako kako roditelj to radi jer roditelj posmatra svijet iz svoje perspektive, dok dijete, sa druge strane, još uvijek nije u stanju da se identifikuje sa onim što roditelj zahtijeva. Jako je bitno da se prilikom objašnjavanja i komunikacije sa djetetom ovoga uzrasta, koriste jednostavni izrazi koje su oni u stanju da shvate.

- PREOPERACIONI STADIJUM (od druge do sedme godine):

Slika 3. Preoperacioni stadijum prema Pijaževnoj teoriji
Izvor: (Koblin, 2020)

Na ovom stadijumu dolazi do pojave govora i simboličke funkcije. Na ovom uzrastu djeca, još uvijek, ne koriste logiku. Dječije razmišljanje se najviše oslanja na simboličku funkciju. To bi značilo da jedan predmet ili jedna riječ može da označava nešto drugo, npr. „kako bi napravilo kuću, dijete može koristiti kartonsku kutiju“ (Bailey, 2023).

⁷ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

Slika 4. Primjer simboličke funkcije - igra oponašanja
Izvor: (Butler, 2023)

Simbolička igra (igra pretvaranja) je, kako to definiše Stojiljkovićeva (2019), jedan od primjera simboličke funkcije i počinje oko druge godine života, a njen značaj se ogleda u tome što dijete postaje svjesno da jedan predmet može da predstavlja više različitih stvari. Kako navodi Lillard (Lillard, 2011), [P]rema Pijažeu, igra pretvaranja je rani pokazatelj dječije sposobnosti da koriste i razumiju simbole (str. 285).

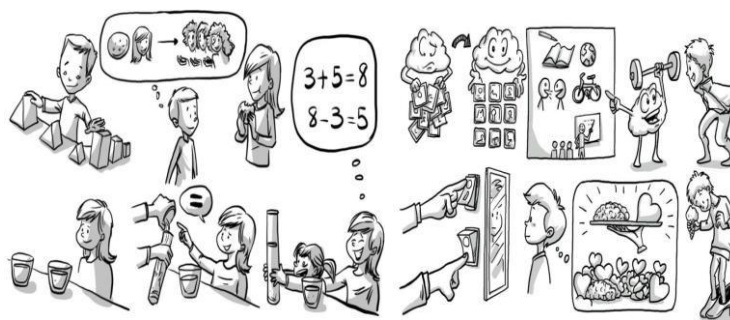
Na ovom stadijumu je i dalje prisutan *egocentrizam* - djeca smatraju da drugi ljudi gledaju na svijet i doživljavaju ga na isti način kao i djeca. *Centracija* je, takođe, odlika preoperacionog stadijuma. To bi značilo da je dijete u stanju da se fokusira na jedan aspekt problema ili situacije, npr. dijete može postati uznemireno ukoliko njegov/a drugar/ica ima više slatkiša od nje/ga, čak iako su slatkiši prvog djeteta veći.

Tipičan, za ovaj uzrast, je zadatak *konzervacije* (brojeva, težine, dužine, i sl.). Na primjer, ukoliko bi djeci pokazali dva reda, od po pet predmeta, jedan ispod drugog. Ukoliko se jedan red predmeta raširi, tako da izgleda duži u odnosu na drugi red, djeca neće više ponuditi isti odgovor, bez obzira što redovi imaju isti broj predmeta.

Jedan osmogodišnjak je rekao da je broj objekata u oba reda isti, dok je jedan četverogodišnjak rekao da prethodno rašireni red ima više predmeta. Prema Pijažeu, djeca na preoperacionom stadijumu ne mogu uspješno da riješe ovaj zadatak jer nemaju sposobnost reverzibilnih mentalnih operacija, što je karakteristika stadijuma konkretnih operacija. (Miller, 2011, str. 652)⁸

⁸ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

- STADIJUM KONKRETNIH OPERACIJA (od sedme do 11. godine):

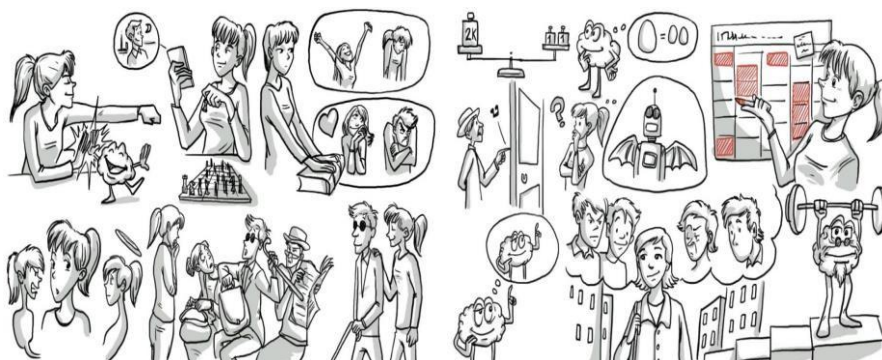

Slika 5. Stadijum konkretnih operacija prema Pijažeovoj teoriji
Izvor: (Koblin, 2020)

Djeca na ovom stadijumu još uvijek ne razmišljaju kao odrasle osobe, ali mnoge probleme rješavaju sistematičnije nego prije. Termin *konkretna operacija* odnosi se na mogućnost logičkog razmišljanja i mogućnost konzervacije na poznatim i konkretnim sadržajima. Dijete, takođe, može rješavati probleme pomoću nekih drugih misaonih procesa kao što su:

Serijacija - sposobnost nizanja predmeta prema nekom mjerljivom svojstvu, npr. od najmanjeg do najvećeg; *transitivnost*- zaključivanje o odnosu između dva predmeta na osnovu znanja o njihovom odnosu prema trećem predmetu. Na ovom stadijumu pojavljuje se *reverzibilnost mišljenja*- svest da se akcije mogu preokrenuti i izvoditi u dva smera. Na primer, dete sada razume da lopta koja je izduvala nije nestala i da se može ponovo napuniti vazduhom i upotrebiti za igru; *decentracija*- fokus na većem broju karakteristika problema; neovisnost o percepciji, gubi se egocentrizam, logično razmišljanje je sve češće. (Vizek-Vidović, 2003, str. 49)

- STADIJUM FORMALNIH OPERACIJA (12 godina do odrasle dobi):

Slika 6. Stadijum formalnih operacija prema Pijažeovoj teoriji
Izvor: (Koblin, 2020)

U ovom periodu se dešava veliki napredak. Prisutno je sve apstraktnije razmišljanje. Dijete se može odvojiti od konkretnog predmeta i zamišljati hipotetske situacije, pri čemu se služi apstraktnim pojmovima.

Na ovom stadijumu dijete može rješavati probleme proporcionalnog i analogijskog mišljenja, te se, takođe, javlja sposobnost uopštavanja. Tako, na primjer, djeca na stadijumu konkretnih operacija ne mogu shvatiti opšte značenje poslovice, dok djeca koja su ovladala formalnim operacijama nemaju takvih teškoća. (Vizek-Vidović, 2003, str. 53)

Pijaže se interesovao za metodiku podučavanja djece, posebno isticao ideju *naturalizma* tj. vjerovanje da je prirodno učenje, zapravo, najbolje učenje. Osnovne ideje naturalizma se mogu pronaći kod Žan Žaka Rusoa (Jean-Jacques Rousseau) koji je smatrao da se:

(...) prema djetetu treba postupati kao prema djetetu a ne kao prema odraslom čovjeku u minijaturnom izdanju. Smatrao je da djeca treba sve da uče pomoću direktnog posmatranja i iskustva. Dijete nije isto što i mlada odrasla osoba, zato što se njegovi instinkti i interesovanja razlikuju od istih odrasle osobe. Ruso se protivio savremenom nastavnom planu i programu jer je smatrao da bi se prvo trebala upoznati psihologija djeteta a onda, na osnovu toga, formulisati nastavni plan i program. (Sharma, 2004, str. 76)⁹

Prema Pijažeu, dijete se posmatra kao aktivno biće koje je u stalnoj interakciji sa svijetom koji ga okružuje i putem nje rješava probleme. Kroz djelovanje i aktivnosti usmjerene na rješavanje problema, dešava se učenje. Dva su procesa izuzetno bitna kod Pijažea, asimilacija i akomodacija.

Asimilacija podrazumijeva da se nikakve promjene ne dešavaju po pitanju djeteta; akomodacija- dijete se prilagođava, na neki način, nekom kriterijumu/osobini sredine u kojoj se nalaze. Iz Pijažeove teorije se izdvaja bitna ideja da su djeca aktivni učenici, koji znanja temelje na osnovu manipulisanja objektima i idejama. (Cameron, 2001, str. 3)¹⁰

Dječije razumijevanje dolazi kroz „njihove ruke, oči i uši. Fizički svijet je uvijek dominantan“ (Ytreberg, 2004, str. 2). Djeca prvo uče tako što posmatraju druge ljude i njihovo djelovanje, tj. pokušavaju na osnovu svog iskustva da objasne djelovanja drugih ljudi. Shvatiti da djeca kroz „aktivnosti stvaraju smisao, ali da je njihovo stvaranje smisla ograničeno

⁹ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

¹⁰ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

njihovim iskustvom, jeste ključni faktor za razumijevanje načina na koji djeca reaguju na zadatke i aktivnosti u učionici“ (Cameron, 2001, str. 4).

2.1.2. Teorija Marije Montessori

Istina je, mi ne možemo napraviti genija. Mi možemo jedino pružiti svakom djetetu šansu da ispuni svoje potencijalne mogućnosti i postane nezavisna, sigurna i izbalansirana individua.¹¹

Maria Montessori

Marija Montessori (Maria Montessori) (1870-1952) je bila zdravstveni radnik, prosvjetni radnik i pedagog. Najpoznatija je po obrazovnom sistemu koji nosi njeno ime. Teorija tj. obrazovni sistem Marije Montessori se, u načnoj literaturi, prevodi na različite načine. Tako se, kao česti prevodi, navode: „*montesori pristup*“ (Tumpić, 2020, p. 34), „*montesori metoda*“ (Ulić, 2020, p. 67), „*montesori pedagogija*“ (Velišek-Braško, 2020, p. 35). Suština teorije Marije Montessori počiva na osnovama „kreativnog potencijala djece, njihove želje za učenjem, te prava svakog djeteta da bude tretirano kao pojedinac“ (Encyclopaedia Britannica, 2024). Vjerovala je da se djeca razvijaju kroz niz sljedećih stadijuma:

Prvi od ovih stadijuma, od rođenja do šeste godine, koji se još naziva i stadijumom „upijajućeg uma“, je podijeljen u dvije faze – od rođenja do treće godine i od treće do šeste godine. Drugi stadijum, od šeste do 12. godine, označen je bitnim nastavkom rasta više nego formativnim razvojem koji su povezani sa prethodnim periodom upijajućeg uma. Treći period od 12. do 18. godine je period velike fizičke promjene u kojem tijelo dostiže svoju potpunu zrelost. (Gutek, 2003, str. 179)¹²

Primarni fokus rada Marije Montessori bio je posvećen *periodu osjetljivosti* upijajućeg uma. Termin *upijajući* izveden je iz njenog postulata da djeca *upijaju* čulne utiske, nesvjesno, preko stimulansa iz prirode.

S obzirom da kvalitet absorbovanog utiska zavisi mnogo od mogućnosti učenja učenika u spoljašnjoj sredini, posao nastavnika je da pažljivo izgradi spoljašnju sredinu kako bi se povećale mogućnosti apsorpcije. Impuls za apsorpciju se nalazi po uticajem dječije unutrašnje želje za znanjem i upotrebe znanja za lični razvoj. (Gutek, 2003, str. 180)¹³

¹¹ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

¹² Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

¹³ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

Rani period *upijajućeg uma* se dešava u periodu *od rođenja do treće godine*, kada djeca uče kroz interakciju i odgovor na stimulanse iz spoljašnje sredine, nesvjesno. Djeca na ovom stadijumu „uče kroz imitacije i na taj način usvajaju osnovne vještine“ (Vinney, 2020).

U sljedećem periodu, *od treće do šeste godine*, djeca već stiču sposobnosti koje im omogućavaju da putem upotrebe svoga uma kontrolišu aktivnosti, svjesno. Na stadijumu *upijajućeg uma* se razvijaju bitne sposobnosti kao što je održavanje ravnoteže, procjena udaljenosti te razvoj govornog jezika. Takođe, kako navodi Gutek (2003): „Montesori je istakla važnost perioda od treće do šeste godine i okarakterisala ga kao period *konstruktivnog savršenstva*, u kojem želja za preciznošću u potpunosti zaokuplja pažnju djeteta” (str. 180). Primjer *konstruktivnog savršenstva* može se naći u situacijama kada su djeca angažovana u fizičkim aktivnostima, u kojima treba da savladaju određenu vještinu, do tada nesavladanu. U tim slučajevima djeca bi ponavljala niz pokreta iznova i iznova sve dok određenu vještinu ne bi savladali. Ako se svaka ljudska jedinka razvija pod uticajem fizičke sredine u kojoj živi, isto tako, djeca apsorbuju stimulanse iz kulturne sredine (vjerovanja, ponašanja, sistem vrijednosti i sl.). Iz svega navedenog, period od rođenja do šeste godine je od izuzetne važnosti za razvoj djeteta u fizičkom, psihološkom, društvenom i kulturnom pogledu.

Dete je duhovni tvorac nas odraslih.¹⁴

Maria Montessori

Život je jedno kontinuirano putešestvije svakog ljudskog bića, koje je podijeljeno na niz stajališta na kojima, kada se zaustavi, usvaja i uči kako dobro, tako i loše. Svako od ovih stajališta je dragocjeno za razvoj čovjeka. O značaju ranog djetinjstva, Montesori navodi sljedeće:

(...) postoje i drugi ljudi, osim mene, koji kažu da najvažniji dio života nije univerzitet, već period koji se proteže od rođenja do šeste godine, jer je tokom ovog prvog perioda stvorena ne samo inteligencija, već su čitave psihičke sposobnosti izgrađene tokom ovog perioda. (Montessori, 1949, str. 30)¹⁵

¹⁴ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

¹⁵ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

2.1.3. Sociokulturna teorija Lava Vigotskog

Početak dvadesetih godina dvadesetog vijeka, Lav Vigotski (Lev Vygotsky), ruski sociolog, stvorio je teoriju kognitivnog razvoja, koja se još naziva i sociokulturnom teorijom. Među glavnim temeljima ove teorije jeste „briga za ljudski razvoj i šire, za pristup međudodosa između psiholoških, socijalnih i materijalnih aspekata ljudskog razvoja“ (Stanisavljević, 2022, str. 23). Prema toj teoriji Vigotski „na kognitivni razvoj pojedinca gleda kao na produkt njegove kulture i pretpostavlja da se razvoj odvija kroz socijalnu interakciju (posebice sa roditeljima) radi čega i predstavlja zajedničko znanje jedne kulture“ (Pregrad, 2018).

Primarna socijalna sredina, u kojoj djeca odrastaju, jeste porodica, a primarni subjekti sa kojima dijete stupa u interakciju su roditelji/staratelji ili članovi porodice.

(...) sredina u kojoj dijete redovno živi samo je u prvoj godini života ograničena na porodicu. Poslije se sve više širi, obogaćuje i time uslođjava. Sa svih strana, više ne samo iz porodice, izviru najraznovrsniji podsticaji koji djeluju na dijete u povoljnom ili nepovoljnom smislu i tako doprinose njegovom razvoju i izgradnji. (Mahmutović, 2012)

Kroz interakciju, prvo sa roditeljima, dijete uči da rješava probleme kroz zajedničko iskustvo tj. uz pomoć drugih. Vigotski je naglašavao da „pojedinaac ne može u potpunosti ostvariti svoje potencijale bez pomoći drugih“ (Buljubašić-Kuzmanović, 2010, str. 193). Prema teorijama i radu Vigotskog, postoje dvije odvojene vrste funkcija dječijeg razvoja - niže biološke funkcije i više kulturalne ili mentalne funkcije.

Niže mentalne funkcije posjeduju i životinje i ljudi. *Niže mentalne funkcije* su urođene i zavise, prvenstveno, od sazrijevanja, što je uslov za njihov razvoj. Primjeri nižih mentalnih funkcija su kognitivni procesi kao što su nenamjerna pažnja, mehaničko pamćenje i sl. *Više mentalne funkcije* su karakteristične samo za čovjeka, te se usvajaju kroz učenje i podučavanje. Primjeri viših mentalnih funkcija: voljna pažnja, logičko mišljenje. (Leong, 1996, str. 19)¹⁶

Djeca koja usvajaju novi jezik su svjesna novih riječi u stranom jeziku. Kako su djeca svjesna riječi u svom maternjem jeziku, tako su svjesna riječi i u novom jeziku. Vrlo često „djecu učimo novim riječima u stranom jeziku tako što im pokazujemo predmete koje mogu dodirnuti ili vidjeti, koji već postoje u njihovom maternjem jeziku“ (Cameron, 2001, str. 7).

¹⁶ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

Jedan bitan pojam kod Vigotskog jeste *zona narednog razvoja*¹⁷. Ideja Vigotskog o zoni narednog razvoja može da bude izuzetno važna kada je u pitanju stvaranje teorijskih osnova za učenje stranog jezika na ranom dječijem uzrastu. Zona narednog razvoja se može zamisliti kao situacija u kojoj „odrasla osoba pokušava da shvati, koji je to sljedeći nivo/novo znanje koje dijete može da savlada“ (Cameron, 2001, str. 8).

2.2. Razvoj pažnje kod djece predškolskog uzrasta

Ako bi se mogle izdvojiti dvije karakteristike koje krasi djecu na predškolskom uzrastu, naveli bismo sposobnost da oponašaju i nenamjerna pažnja. Djeca vole da oponašaju odrasle i ljude oko sebe. Zbog toga se treba obratiti pažnja na vlastite riječi i djela kako bi djeci bili najbolji primjer. Drugo, njihova nehotična (spontana, nenamjerna) pažnja je primarna.

Nenamjerna pažnja ne zahtijeva unaprijed određenu svrhu niti subjektivne napore. Djeca imaju viši nivo nenamjerne pažnje u predškolskoj fazi. Sve što je u skladu s njihovim interesima ili iskustvom privući će njihovu nenamjernu pažnju. Djeca svih uzrasta imaju različit fiziološki i psihički razvoj, njihova nenamjerna pažnja takođe pokazuje različite karakteristike. (Duan, 2021, str. 1325)¹⁸

Prilikom planiranja aktivnosti, nastavnik mora biti dobro pripremljen za čas, bez velikog prostora za improvizaciju na času jer djeca na ovom uzrastu imaju odličnu sposobnost opažanja. Neki od faktora koji utiču na razvoj i održanje dječije pažnje jesu „osjećanja prema nastavniku, opšta radna atmosfera, metode koje se koriste i mišljenja njihovih roditelja. Od njih dvije najznačajnije jesu osjećanja prema nastavniku i metode koje se koriste“ (Moon, 2000, str. 16). Iz prethodnog iskaza Munove (Moon, 2020) može se zaključiti da je izbor nastavnog materijala, kao i planiranje nastavnih aktivnosti, od izuzetne važnosti za stvaranje pozitivne sredine za učenje i rad.

Nastavnik, kao model, mora da zna unaprijed koje će aktivnosti izvoditi i kakve će govorne iskaze upotrebljavati. Takođe, nastavnik mora voditi računa o vremenskoj organizaciji kada su u pitanju aktivnosti, tj. jasno odrediti trajanje pojedinačnih aktivnosti pri čemu treba da se osloni na karakteristike nenamjerne pažnje na svakom pojedinačnom uzrastu djeteta.

¹⁷ eng. *the Zone of Proximal Development (ZPD)*

¹⁸ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

Na uzrastu od šest godina se, kod djece, razvija hotimična, namjerna ili voljna pažnja koja je važan pokazatelj dječije spremnosti za polazak u školu. Ontogenezni nastanak voljne pažnje su stvorili L. Vigotski (Lev Vygotsky) i A. Leontijev (Aleksi Leontiev) prema kojem na formiranje voljne pažnje kako navodi Selimović (2011), „presudan uticaj imaju životni uvjeti i djetetove aktivnosti, na razvoj voljne pažnje u predškolskom periodu djeluju složenije igre i postavljanje pred njega jednostavnih radnih zadataka, koje dijete da bi izvršilo mora poštovati pravila i zahtjeve odraslih i kolektiva vršnjaka“ (str. 149). Takođe, bitan faktor, za formiranje voljne pažnje, jeste govor, kao i pravilno organizovan način prezentacije sadržaja za djecu.

2.3. Karakteristike pamćenja predškolske djece

Postoje brojne definicije termina *pamćenje*. Ono što je zajedničko za sve definicije jeste da pomenuti proces definišu kao mogućnost pohranjivanja informacija. Tako je prema Vansintjanu (Vansintjan, 2019) pamćenje „sposobnost i kapacitet pohranjivanja informacija i njihovo ponovno korištenje“ (str. 1), dok Brković (2011) smatra da je pamćenje „proces čuvanja - zadržavanja fizioloških reprezentanata (tragova, kodova, engrama) shema ponašanja stečenih učenjem“ (str. 237). U skladu sa uzrastom, pamćenje se mijenja kako po kvantitetu, tako i po kvalitetu. Kada bi pamćenje uporedili sa najljepšim cvijetom, rekli bismo da dijete po rođenju ne dobije cijeli cvijet, u svom punom obliku, već samo klicu koja se, pomoću, velikih doza pažnje i odgoja razvija kroz vrijeme.

U dječijoj dobi postoje dvije vrste pamćenja: *prepoznavanje* i *dosjećanje*. Na primjer, ukoliko se djetetu od četiri ili pet godina pokaže deset sličica, a nakon toga te iste sličice se izmiješaju s još nekoliko novih, dijete će vrlo dobro znati prepoznati sve sličice iz početnog skupa. No, ukoliko se djetetu pokažu sličice i maknu izvan njegovog pogleda, dijete više neće biti toliko sigurno koje je sve sličice vidjelo prije nego što su one bile uklonjene. To je zbog toga jer takav zadatak od djeteta zahtijeva dosjećanje, koje je kod male djece mnogo slabije.

Pamćenje se ne stječe rođenjem, već se razvija pod utjecajem uvjeta življenja i odgoja. Kod djece između treće i četvrte godine pamćenje je nenamjerno, a reproduciranje je bez napora tokom igre ili neke praktične aktivnosti. Nema svrsishodnog pamćenja i sjećanja. Kod djece ove dobi obim pamćenja je takođe vrlo uzak (prosječno zapamte dvije riječi), a nakon većeg broja ponavljanja u stanju su reproducirati nazive četiri predmeta, odnosno crteža. Nema svrsishodnog pamćenja i sjećanja. (Selimović, 2011, str. 149)

Radno (operativno) pamćenje se kod djece ispoljava već od osmog mjeseca. Brković (2011), radno pamćenje definiše kao „jednu od glavnih funkcija u sistemu pamćenja. U njemu se obrađuju informacije i iz njega se skladište u dugoročno pamćenje. Ima funkciju da prilikom sećanja zadrži informaciju iz dugoročnog pamćenja radi upotrebe. U njemu se informacija zadržava do 30 sekundi” (str. 238). Prema mnogim nalazima psihologa opseg radnog pamćenja se povećava sa uzrastom (*Tabela 1.*)

*Tabela 1. Povećanje opsega radnog pamćenja sa uzrastom
Izvor: (Brković, 2011, str. 237)*

Uzrast	1 g	3-4 g	5-6 g	7-8 g	15 g
Elementa	1	2	4	5-6	7-8

Nalazi psihologa pokazuju da se sa uzrastom povećava vremenski interval posle kojeg dete još uvek može da prepozna blisku osobu ili predmet. U drugoj godini dete prepoznaje osobu ili predmet i nakon pauze od nekoliko nedelja; u trećoj godini poslije nekoliko meseci; u četvrtoj godini prepoznaje osobu i posle rastanka od godinu dana. (Brković, 2011, str. 237)

Brković (2011), takođe, navodi i razlike između zapamćivanja na ranom uzrastu i starijem uzrastu. Tako navodi sljedeće:

Na ranom uzrastu zapamćivanje i sećanje deteta se odvijaju nenamerno, spontano – u toku komunikacije sa odraslima, igre ili neke praktične aktivnosti. Veliki značaj za zapamćivanje imaju činiooci koji privlače spontanu pažnju – situacije koje se maneću čulima, događaji koji emocionalno angažuju dete. I nalazi eksperimenata potvrđuju da kod dece tog uzrasta dominiraju motorno i opažajno-predstavno pamćenje. (...) Na uzrastu od četvrte do pete godine počinje razvoj namernog zapamćivanja i sećanja. Ali dete najpre shvati cilj da nešto treba da zapamti pa tek postepeno otkriva operacije zapamćivanja. Dete u igrovnoj aktivnosti otkriva da ne može nečega da se seti što mu je tada potrebno; to utiče na formiranje operacija voljnog zapamćivanja. Međutim, sve do sedme godine uspešnije je spontano nego voljno pamćenje. (Brković, 2011, str. 238)

Poznavanje karakteristika dječijeg pamćenja, od kojih su samo neke navedene u ovome dijelu rada, mogu da budu od izuzetnog značaja za formiranje realnih očekivanja roditelja/staratelja kada su u pitanju granice dječijeg pamćenja. Na osnovu prethodno rečenog, roditelji/staratelji mogu dodatno naučiti zašto dijete, uzrasta od tri ili četiri godine, nije u stanju da prepriča i navede sve aktivnosti koje su se dešavale u vrtiću određenog dana, te takođe, zašto

nije u stanju da navede sve nove riječi ili pjesmice koje je naučio/la na času engleskog jezika ali ukoliko ih negdje čuje, uključice se i pjevati/izgovarati.

3. RAZVOJ GOVORA I JEZIKA

S obzirom na važnost razvoja govora i jezika, u ovome poglavlju se govori o razlikama između termina *govor* i *jezik*; fazama usvajanja maternjeg jezika; teorijama usvajanja stranog jezika kao i bitnim karakteristikama ovih procesa.

Jezik i govor su povezani, ali je bitno navesti da se ta dva termina suštinski razlikuju. Jezik je „bogat sistem dogovorenih simbola i pravila koji se povezuju u veće cjeline, a kojima se određena skupina ljudi sporazumijeva” (Orlić, 2021), dok govor podrazumijeva „sredstvo koje omogućava prenošenje jezičnih informacija” (Orlić, 2021). Smatra se da razvoj govora počinje „od samog rođenja, a neki tvrde još od prenatalne dobi, u interakciji s majkom, odnosno djeci bliskim osobama. Da bi se govor razvio, potrebno je svakodnevno posvećivanje određenog vremena i pozornosti, i to u svakodnevnim, djeci bliskim situacijama” (Silić, 2007, str. 68).

Kada se, zapravo, javlja govor? Ono što je zanimljivo jeste da „razvoj govora počinje prvim plačem novorođenčeta. Svi zvukovi koje dijete proizvodi prvih mjeseci jesu spontani i refleksni i vezani su uz djetetovo fiziološko stanje, dakle, osjećaj ugone ili neugode” (Ćuro, 2023). Kako svako dijete nosi skup sposobnosti i osobina specifičnih samo za sebe, tako se, u skladu sa njima, razvija. Neka djeca prije prohodaju u odnosu na drugu; druga, pak, prije progovore. U suštini, razvoj govora se kod djece razvija na različit način, u skladu sa njihovim sposobnostima. Razvoj govora se odvija kroz različite govorne faze, od kojih, svaka, ima svoja glavna obilježja.

Vokabular je pojam koji se širi u skladu sa rastom i razvojem djeteta. U skladu sa tim, prosječan „broj reči koje dete ume da izgovori i kojima se služi sa 12 meseci – od 2 do 6 reči, pored reči *mama* i *tata*; 15 meseci – 10 reči; 18 meseci – 50 reči; 24 meseca – 200-300 reči” (Majević, 2018). U skladu sa prethodno navedenim, kako dijete raste, tako raste i njegov vokabular.

3.1. Stadijumi/ faze usvajanja maternjeg (prvog) jezika

Bilo koji jezik da je u pitanju, ljudi, vrlo često, termine *učenje* i *usvajanje*, koriste naizmjenično pri čemu polaze od toga da ova dva termina imaju isto značenje. Naprotiv, ova dva termina nemaju isto značenje. Pojam *usvajanje* bi podrazumijevao

(...) proces koji se dešava u podsvijesti; oni koji usvajaju jezik obično nisu svjesni činjenice da usvajaju jezik, već su svjesni samo činjenice da koriste jezik za komunikaciju. Pojam *učenje* bi se odnosio na svjesno poznavanje drugog jezika, poznavanje pravila, svijest o njima i mogućnost da se o njima razgovara. Učenje je "poznavanje" jezika, što je većini ljudi poznato kao *gramatika* ili *pravila*. (Krashen, 1982, str. 10)¹⁹

Tabors (2008) smatra da je usvajanje prvog jezika primarni zadatak.

Kako bi se dočarala kompleksnost i veličina ovog zadatka, jezički sistem se može zamisliti kao jedna velika slagalica sa mnoštvom međusobno povezanih dijelova, od kojih se svi moraju međusobno uklopiti kako bi slagalica bila kompletna. Postoji pet dijelova ove slagalice:

1. *Fonologija*, ili glasovi jednog jezika;
2. *Vokabular*, ili riječi jednog jezika;
3. *Gramatika*, ili kombinovanje riječi kako bi se napravila smisljena rečenica u jednom jeziku;
4. *Diskurs*, ili kombinovanje rečenica prilikom, na primjer, prepričavanja, argumentovanja i
5. *Pragmatika*, ili pravila korištenja jezika.

Kako bi se dijete smatralo izvornim govornikom jednog jezika, moraju imati kontrolu nad svim ovim aspektima jezičkog sistema. (Tabors, 2008, str. 7)²⁰

Jednostavno, samo predočavanje dokaza nije dovoljno za učenje (jezika)...Moramo otkriti šta je sve neophodno kako bi sistem funkcionisao.

Noam Chomsky

Usvajanje jezika je važan pokazatelj u pogledu psihološkog razvoja ljudskog bića. Svako dijete, u normalnom procesu rasta i razvoja, usvoji, makar, jedan jezik. To je sposobnost na koju, u odnosu na druge, jako malo utiče „religija, opšta inteligencija, lokacija ili rasa“

¹⁹ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

²⁰ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

(Stillings et al., 1995, str. 379). Reklo bi se da je, upravo, ta sposobnost (sposobnost usvajanja jezika), prirodna sposobnost koja je ključni element po kojem se čovjek razlikuje od ostalih živih bića.

Prema Čomskom (Noam Chomsky), jezik je „ogledalo mentalnih procesa koji se dešavaju u čovjeku, te je bitna stavka u oblikovanju toka i vrste misli” (Chomsky, 2006, str. 1). Kada bismo tumačili suštinu, prethodno navedene ideje Čomskog o ulozi jezika, možda bismo to i mogli predstaviti na jednostavnom primjeru u kojem bi znak jednakosti stajao između jezika i mentalnih procesa. Svi mentalni procesi koji se dešavaju u jednom malenom ljudskom biću definitivno se razlikuju od mentalnih procesa odraslog čovjeka. Mentalni procesi koji se odigravaju u djetetu su jednostavniji i prostiji u odnosu na odrasle, a takav je i jezik djeteta, jednostavan i prost. Pomenuti proces možemo predstaviti na sljedeći način: jezik posmatramo kao proizvod, a mentalne procese kao *sredstva za rad*, što su sredstva za rad složenija i unapređena, to je i sam proizvod složeniji i unapređen. Prvi jezik koji dijete usvaja jeste maternji jezik. Kako dijete raste i razvija se, prema razvojnim fazama, tako se razvija i jezik.

1. *Predlingvistička faza*, počinje rođenjem i traje do, otprilike, šestog mjeseca. Smatra se da prvi oblik vokalizacije predstavlja dječiji plač po rođenju. To su prvi oblici vokalizacije kojim se djeca približavaju jeziku. Kao i bilo koja druga klasifikacija, tako se i ova, predlingvistička faza, ne može smatrati apsolutnom jer postoje brojni primjeri iz prakse i istraživanja (Mariani, 2023; May, 2011;) da djeca, dok su još u utrobi majke, mogu da pamte glasove i govorni sadržaj koji su prethodno čuli, te da nakon rođenja reaguju na jezik kojem su bili izloženi dok su bili u utrobi majke. Zvukovi koji su prisutni na ovom nivou jesu plač, cviljenje i gugutanje. Naime, „ovi se zvukovi ne smatraju jezikom jer su nevoljni odgovori na podražaje. Lingvisti smatraju ljudski jezik kreativnim – slobodnim od unutrašnjih ili vanjskih podražaja“ (Consulting, 2010). S obzirom da se navedeni zvukovi ne uklapaju u definiciju jezika, ova faza se dešava prije nego što je dijete u stanju da proizvodi jezik, te se, zbog toga, ova faza naziva predlingvistička faza.

2. *Faza brbljanja* se javlja između šestog i devetog mjeseca i traje do prve godine. Smatra se da je brbljanje početak lingvističke produkcije. U odnosu na zvukove gugutanja u prethodnoj fazi, zvukovi koji su rezultat brbljanja su „organizovani u slogove - suglasnik i samoglasnik“ (Stillings et al., 1995). Konsonanti (suglasnici) se grade usnama i zubima, tako da djeca najčešće izgovaraju cjeline kao što su *baba* ili *mama* dok, iz istog razloga, djeca

kasnije izgovaraju riječ *tata*. Roditelji misle pogrešno kada ove riječi identifikuju sa sobom, no dijete jako brzo uči da riječi kao što su *mama* ili *baba* i sl. privlače njihovu pažnju, te ih iz toga razloga ponavljaju.

Smatra se da ključni faktor, koji omogućava razvoj faze brbljanja, jeste „spuštanje grkljana (dešava se oko četvrtog mjeseca bebinog života), pri čemu se formira faringealna šupljina. Spuštanjem grkljana se formira više različitih suženja koja dovode do novih vrsta vokalizacija” (Consulting, 2010a). Roditeljima se nekada učini kao da dijete govori, međutim ovdje se radi o sposobnosti djeteta da imitira intonacione obrasce tako što proizvodi različite zvukove tj. djeca pokušavaju da imitiraju razgovor odraslih. Svako dijete, bez obzira na jezik koji usvaja, stvara iste zvukove u fazi brbljanja. Za razliku od gukanja, brbljanje ima društvenu osnovu. Ipak, brbljanje se znatno razlikuje od govora jer nema određenu gramatiku, leksiku i sl.

3. *Faza prvih riječi* (od prve godine do 18 mjeseci/dvije godine) zapravo predstavlja fazu jedne riječi. Ova faza se dešava „nedugo nakon prvog rođendana, kada djeca proizvode i izgovaraju svoje prve riječi. U suštini svi govorni iskazi djece na ovom uzrastu svode se na jednu riječ“ (Stillings et al., 1995, str. 381). Jedna riječ može da ima značenje ne samo pojedinačne riječi, već cijele rečenice. Često se dešava da će jedan glas zamijeniti drugim kao, na primjer, što će koristiti glas *j* umjesto *r*; čime će reprodukovati *juka* umjesto *ruka*. Ovakvi primjeri se dešavaju često, jer ovakav način supstitucije i izmjene omogućava lakšu artikulaciju sve do onog trenutka kada djeca uspješno razviju kontrolu nad vokalnim traktom.

4. *Na stadijumu od dvije riječi* (od 18. do 24. mjeseca) djeca koriste iskaze kao što su: *Vidi mačka; Daj mama; Ne jede* i sl. Bitno je pomenuti da se iskazi na ovom uzrastu mnogo razlikuju od govornih iskaza odraslih, u pogledu značenja, bez obzira na promjene u odnosu na prethodnu fazu. Navedeno bi se najbolje moglo predstaviti primjerima u tabeli (*Tabela 2.*).

5. *Telegrafski govor* se javlja na uzrastu od dvije godine i nekoliko mjeseci. Govorni iskazi se na ovom uzrastu produžavaju i mogu se uočiti začeci gramatičkih pravila. Razlog zašto se ova faza naziva telegrafskim govorom jeste zbog „načina na koji djeca govore, a koji mnogo podsjeća na telegram“ (Consulting, 2010b). Od interesovanja se posebno ističu dječije pjesmice, igre pretvranja, skrivanja i oponašanja – što je uslovljeno boljom artikulacijom. U ovom periodu javlja se snažna želja za komunikacijom sa drugima, te kao potvrda svega toga, u periodu između 20 i 30 mjeseci života, dešava se veliki gramatički razvoj.

6. *Stadijum više riječi* se dešava oko treće godine i odvija se do potpune razvijenosti jezičkih sposobnosti. Nakon stadijuma telegrafskog govora, djeca ulaze u fazu koja se naziva stadijum kasnijeg jezičkog razvoja ili stadijum više riječi. Sada djeca formiraju duže, složenije rečenice, bogate različitim strukturama u pogledu vokabulara i gramatike.

Tabela 2. Karakteristike stadijuma usvajanja prvog jezika²¹
Izvor: (Consulting, 2010c)

<p>Izraz može imati više od jednog značenja zbog odsustva sintaktičkih i morfoloških markera. Red riječi, dvije riječi odgovara redosljedu riječi koje odrasla osoba može koristiti, ali za dijete, iste dvije riječi u istom redosljedu mogu imati više od jednog značenja. Puno značenje mora biti izvedeno iz konteksta u kojem su riječi izgovorene.</p> <p>Primjer: <i>Mama čarapa</i>, može značiti da mama stavlja moju čarapu na moje stopalo ili mamina čarapa.</p>	
<p>Pretpostavka osnovnog nivoa: riječ se odnosi na tipove objekata koji su u osnovi slični. Odrasli će prepoznati djetetovo značenje čak i kada se koristi pogrešna riječ (iz perspektive odrasle osobe) jer će riječ koju koristi dijete imati iste osnovne karakteristike kao i riječ koju bi odrasla osoba koristila. Ako dijete ne zna riječ za životinju, vjerovatno će odabrati riječ za nešto drugo što je živo i što se kreće.</p> <p>Primjer: ovca se može smatrati bilo kojom životinjom, ali se vjerovatno neće shvatiti kao ruža ili cvijet.</p>	
	

²¹ Prevod originalnog sadržaja sa engleskog jezika.

3.2. Teorije usvajanja stranog jezika

Pored maternjeg, odnosno, prvog jezika, djeca, u većini slučajeva, usvajaju još jedan strani jezik. Najčešće se radi o engleskom jeziku o čemu svjedoče i sljedeći statistički rezultati:

Džon Nag (John Knagg) iz Britanskog savjeta procijenio je da u svijetu ima do 1,5 milijardi ljudi koji uče engleski jezik. Stoga ne čudi da u svijetu postoji preko 750 miliona ljudi koji govore engleski kao strani jezik (EFL). Prema statističkim podacima Evropske komisije o učenju stranih jezika, 2019. godine, 96% učenika u srednjim školama u EU učilo je engleski kao strani jezik. (Prior, 2024)²²

Naime, prema Lajtbaunovoj (Lightbown, 2006), tri su bitne teorije među teorijama usvajanja stranog jezika i to: bihevioristička teorija, teorija inatizma i teorija interakcionizma, dok se među ostalima izdvaja, još, teorija naturalizma.

3.2.1. Naturalizam

Stiven Krašen je, tokom sedamdesetih godina XX vijeka, teoriju usvajanja stranog jezika zasnovao na tzv. pet hipoteza - pri čemu se koristio idejama Čomskog.

1. Postoji razlika između učenja jezika i usvajanja jezika;

Usvajanje jezika bi podrazumijevalo korištenje jezika za komunikaciju. Proces je koji se dešava u podsvijesti. Djeca, na primjer, nisu svjesna da usvajaju jezik već su svjesni da komuniciraju. Najbolji primjer procesa usvajanja jezika može se prikazati na sljedeći način: „Mi, uopšteno, nismo „svjesni“ jezičkih pravila koja smo usvojili. Umjesto toga, imamo „osjećaj“ za nešto što je ispravno: kada čujemo neku grešku, možda nećemo znati koje je, tačno, pravilo prekršeno, ali ćemo „nekako“ znati da ja napravljena greška“ (Krashen, 1982, str. 10).²³

Nasuprot tome, učenje jezika podrazumijeva znanje o jeziku tj. formalno obrazovanje – „eksplicitno znanje o pravilima, svijest o pravilima i sposobnost da se o njima razgovara“ (Krashen, 1982, str. 10).

²² Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

²³ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

Tabela 3. Razlike između procesa učenja i usvajanja²⁴
Izvor: (Terrell, 1998, str. 27)

TABELA 1	
<i>Razlike između procesa usvajanja i procesa učenja</i>	
<i>Usvajanje</i>	<i>Učenje</i>
Slično načinu na koji dijete usvaja prvi jezik	Formalno znanje jezika
„picking up“ a language = učenje jezika kroz njegovu upotrebu; učenje/hvatanje jezika u hodu	Znanje o jeziku
Podsvjesno	Svjesno
Implicitno znanje	EksPLICITNO znanje
Formalni način izvođenja nastave ne pomaže	Formalni način izvođenja nastave pomaže

2. Hipoteza prirodnog redoslijeda

Prema ovoj hipotezi se gramatičke strukture usvajaju kroz predvidljiv redoslijed. Neke gramatičke strukture se usvajaju ranije, dok druge kasnije. Bitno je pomenuti da predvidljiv raspored ne znači da će svaki pojedinac sve strukture usvojiti istim redoslijedom ali da se može uopšteno zaključiti da se neke strukture usvajaju ranije dok druge kasnije. U sljedećoj tabeli možemo prikazati primjer.

Tabela 4. Prosječan redoslijed usvajanja gramatičkih morfema engleskog jezika kao stranog jezika²⁵
Izvor: (Terrell, 1998, str. 29)

ING (Sadašnji particip) MNOŽINA KOPULA (glagol <i>biti</i>)
POMOĆNI GLAGOL (Sadašnji particip) ČLANOVI (a, the)
NEPRAVILNI GLAGOLI
PRAVILNI GLAGOLI NASTAVAK ZA GLAGOLE U TREĆEM LICU JEDNINE (-s) PRISVOJNI OBLIK (-s)

²⁴ Prevod originalnog sadržaja sa engleskog jezika.

²⁵ Prevod originalnog sadržaja sa engleskog jezika.

Ovaj redosljed je izrađen na osnovu analize empirijskih istraživanja usvajanja drugog jezika u jednoj od studija Krašena, iz 1981. godine. Mnoge studije su pokazale mnogo sličnosti sa navedenim prosječnim redosljedom. Neke stavke iz ovog redosljeda mogle bi imati isti redosljed u onom periodu kada dijete usvaja prvi jezik, dok druge ne. (Terrell, 1998, str. 29)²⁶

3. Hipoteza posmatranja (eng. *Monitor hypothesis*)

Naša sposobnost da proizvodimo govor na stranom jeziku je rezultat jezičkog usvajanja. „Učenje ima samo jednu funkciju, a to je praćenje, odnosno korigovanje. Učenje dolazi u obzir samo da bi se napravile promjene u formi našeg iskaza, nakon što je "proizveden" u skladu sa usvojenim sistemom“ (Krashen, 1982, str. 15). Navedena Krašenova hipoteza bi značila da učenici usvajaju gramatičke strukture prema prirodnom redosljedu, ali se, pri tome, svijest o jezičkim pravilima razvija tek kasnije.

4. Hipoteza o inputu

Input²⁷ predstavlja bitnu kariku u procesu usvajanja stranog ili drugog jezika. „Uprkos naglašenoj teorijskoj podjeljenosti u odnosu na ulogu koju mu dodeljuju, stručnjaci su saglasni u tome da se jezik ne može usvojiti bez izloženosti inputu“ (Petrović, 2019, str. 183). Prema ovoj hipotezi razumijevanje slušanja i čitanje su od primarnog značaja, dok se vještine fluentnog govora (ili pisanja) u stranom jeziku razvijaju same po sebi, kasnije. Moglo bi se zaključiti, prema Krašenu (1982), da se „fluentnost govora ne podučava direktno“ (str. 22), već se ona, umjesto toga, „javlja nakon što je pojedinac stekao kompetencije kroz razumijevanje inputa“ (str. 60).

5. Hipoteza o afektivnom filteru

Hipoteza o afektivnom filteru predstavlja „uticaj afektivnih faktora na usvajanje stranog jezika“ (Krashen, 1982, str. 30). Krašen (1982) ih je podijelio u tri vrste: motivacija, samopouzdanje i anksioznost. Kako navodi Glavaš (2022), [K]rašen smatra afektivni filter kao vrstu psihološke prepreke koja onemogućava osobi, koja uči jezik, usvojiti dostupni razumljivi jezični unos. On gleda na afektivne faktore kao na filter koji redukuje količinu jezičnog unosa koju je osoba spremna razumjeti (str. 68).

²⁶ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

²⁷ U ovome radu, termin *input* će se koristiti kao prevodni ekvivalent za termin *unos/nanos informacija*.

Iz navedenog, mogli bi da kažemo da je afektivni filter jedna od čestih prepreka između pojedinca i krajnjeg rezultata, kada je riječ o usvajanju jezika. Rezultat postojanosti afektivnog filtera može se odraziti na usvajanje jezika na sljedeći način: strah od grešaka, nedostatak motivacije, strah od komunikacije i sl.

3.2.2. Biheviorizam

Teorija biheviorizma²⁸ je jedna od najznačajnijih teorijskih pogleda, u okviru usvajanja jezika. Barus Frederik Skinner (Burrhus Frederic Skinner) je jedno od značajnih imena svijeta psihologije. On je tvorac jedne od teorija usvajanja jezika, koja se naziva „radikalni biheviorizam“ (Shameem, 2010).

Bihevioristi ističu usvajanje kroz lanac podražaj-odgovor-potkrepljenje. Pozitivno potkrepljenje, u vidu pohvale ili uspješne komunikacije, javlja se kada djeca uspješno oponašaju jezik koji im služi kao model. Kako djeca nastavljaju da govore i „proizvode“ jezik, pomoću „pozitivnih potkrepljenja, djeca će, postepeno, stvarati jezičke navike“ (Mulyani, 2019, str. 14)²⁹

Naime, Skinner je smatrao da djeca oponašaju govor ljudi oko sebe, a „njihovo ponašanje se podstiče tako što se ispravan i tačan govor nagrađuju pozitivnim poticajem ili pohvalom ili putem uspješne komunikacije“ (Spada, 2006, str. 10). Djeca uče riječi i gramatiku prvenstveno oponašajući govor koji čuju i primajući „pozitivne povratne informacije za ispravnu upotrebu“ (Lemetyinen, 2023).

Kako se djeca podstiču od strane vlastitog okruženja, „oni će i dalje oponašati i uvježbavati glasove i šablone sve dok ne steknu „naviku“ pravilne upotrebe jezika“ (Broad, 2020, str. 80). Broad (Broad, 2020) smatra da je „okruženje izvor svega što dijete treba da nauči“ (str. 80).

3.2.3. Generativna gramatika

Teorija, pod nazivom, generativna gramatika je zasnovana na „hipotezi Čomskog - ljudska bića se rađaju sa biološkim (urođenim) mentalnim strukturama, koje su predviđene za usvajanje jezika“ (Broad, 2020, str. 81). Prema zagovornicima ove teorije „proces usvajanja jezika kod djece je isti kao i razvoj dječije biološke funkcije“ (Mulyani, 2019, str. 14). Prema

²⁸ U literaturi se može susresti i pod nazivima kao što su: *empirizam*, *biheviorizam*, *bihevioristička teorija*, *teorija uslovljavanja i sl.*

²⁹ Prevod originalnog teksta.

Čomskom, dječija sposobnost da usvajaju jezik, direktno je vezana za dječiji urođeni mehanizam za usvajanje jezika (eng. LAD- Language Acquisition Device)” (Mulyani, 2019, str. 15)

Ljudi otkrivaju pravila jezičkog sistema na osnovu „jezičkih situacija kojima su izloženi“ (Spada, 2006, str. 15). Teorija Čomskog, svakako, jeste suprotna teoriji bihejviorista, koji veliki značaj pridaju vanjskim/spoljašnjim podražajima i potkrepljenjima u procesu usvajanja jezika. Za razliku od bihejviorista, ideja Čomskog je počivala na postojanju unutrašnjeg mehanizma, u strukturi mozga, odgovornog za usvajanje jezika. Takav mehanizam omogućava djeci da brzo shvataju složene gramatičke strukture čak i bez eksplicitnih uputstava. Ideja Čomskog je bila „revolucionarna jer je osporila opšteprihvaćeno vjerovanje da na razvoj jezika utiču, isključivo, faktori sredine“ (Main, 2023).

3.2.4. Interakcionizam

Interakcionistička teorija, čiji je glavni predstavnik Džerom Bruner (Jerome Bruner), ističe da:

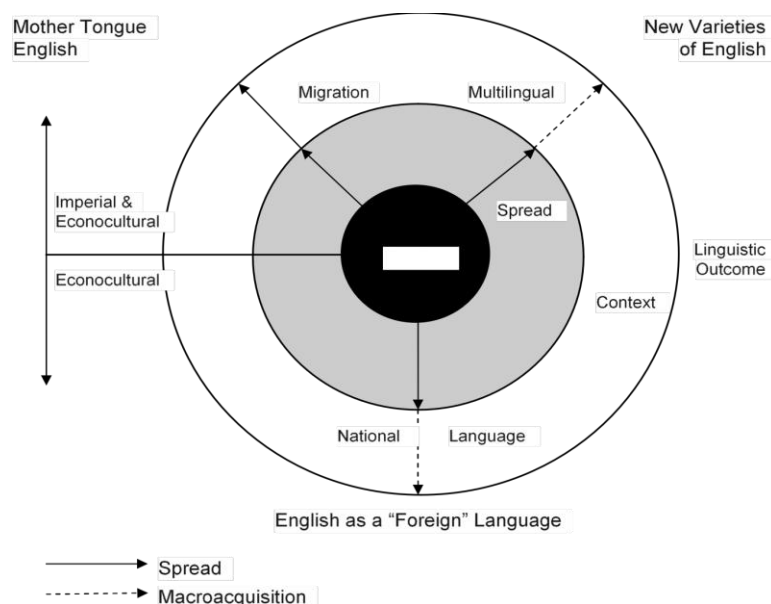
(...) važnu ulogu u usvajanju dječijeg jezika, imaju roditelji ili staratelji djece. Prema Bruneru, djeca imaju urođenu sposobnost učenja jezika, ali im je potrebno puno redovite interakcije s odgajateljima kako bi postigla punu tačnost. Ova jezična podrška od strane odgajatelja često se naziva *skela* ili **Language Acquisition Support System (LASS)**. Odgajatelji mogu, takođe, koristiti **govor usmjeren na djecu (CDS)** koji pomaže djetetu u učenju. (Hamilton, 2023)³⁰

Komponentu LASS koja je sastavni dio interakcionističke teorije, treba razlikovati od komponente LAD, koja je sastavni dio bihejviorističke teorije. Čomski je smatrao da je LAD fizički dio mozga, odgovoran za usvajanje i učenje jezika, dok je Bruner smatrao da se „LASS odnosi na ljude koji podstiču i pomažu dječije učenje i usvajanje jezika“ (Study Smarter, n.d.).

³² Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

3.3. Usvajanje stranog jezika od strane govorne zajednice

Brut-Grifler (Brutt-Grifler, 2002) je grafički predstavila objašnjenje za fenomen engleskog jezika kao *lingve franke*.

Slika 7. Primjer kako se engleski jezik širio i mijenjao³¹
Izvor: Brutt-Grifler, 2002, str. 120

Prema Brut-Grifler (2002), engleski jezik se širio kroz tri različita konteksta i u skladu sa tim nastali su: engleski kao nacionalni jezik (ENL), engleski kao drugi jezik (ESL) i engleski kao strani jezik (EFL). Kao što Slika 7. prikazuje:

(...) engleski (predstavljen zatamnjenim jezgrom slike) se širi u tri različita konteksta (predstavljene strelicama koje pokazuju prema van iz jezgra kroz svijetlo zasjenjeno područje): (1) gdje se engleski jezik širi putem migracija izvornih govornika čiji je maternji jezik engleski jezik; (2) ono u kojem se engleski jezik širi putem makroakvizicije u višejezičnim kontekstima bez značajnih migracija izvornih govornika; (3) gdje se engleski širi putem makroakvizicije u jezičku sredinu sa ukorijenjenim nacionalnim jezikom. Ovi konteksti se dijele na dva bitna podskupa, one u kojima su sredstva širenja imperijalne i ekonokulturne prirode (slučajevi 1 i 2, predstavljeni gornjom polovinom dijagrama), i oni u kojima su pretežno ekonokulturna (slučaj 3, prikazan u donjem dijelu). (Brutt-Grifler, 2002, str. 119)³²

³¹ *Imperial and Econocultural* – imperijalističko i ekonokulturno; *Mother Tongue English* – engleski kao maternji jezik; *Migration* – migracija; *Multilingual* – višejezično; *New Varieties of English* – nove verzije engleskog jezika; *Spread* – širiti se; *Context* – kontekst/sredina; *Linguistic outcome* – lingvistički rezultat; *Language* – jezik; *English as Foreign Language* – engleski kao strani jezik; *National* – nacionalni; *Econocultural* – ekonokulturno; *Macroacquisition* – makroakvizicija – prevod sadržaja sa Slike 7.

³² Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

Brut-Grifler (2002) je, gorenavedeni, *prvi način* širenja engleskog jezika objasnila kao svojevrsan niz u kojem se engleski jezik širio putem migracija izvornih govornika sa Britanskih ostrva prema Sjevernoj Americi i na taj način je nastao engleski jezik kao maternji. Tako je engleski jezik postao dominantan jezik u govornoj zajednici. *Drugi način* širenja engleskog jezika je bio u višejezične kontekste (npr. Indija, Južna Afrika i sl.), govornici koje nije spajao isti maternji jezik su, istovremeno, usvajali novi zajednički jezik. Za razliku od širenja jezika putem migracija, ovakvo širenje engleskog jezika je bilo olakšano kroz lokalne obrazovne sisteme. Nova govorna zajednica se formira, upravo, na taj način – i tako nastaje nova varijanta engleskog jezika. *Treći način* širenja engleskog jezika je doveo do razvoja dvojezičnosti, tj. širenje engleskog jezika kao stranog. Ovom posljednjom vrstom širenja engleskog jezika je nastao i engleski jezik kao *lingva franca*.

4. ENGLESKI KAO STRANI JEZIK U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

U ovome poglavlju prikazuje se šta prisutnost engleskog jezika u predškolskim ustanovama, zapravo, predstavlja; koje su prednosti usvajanja engleskog jezika na predškolskom uzrastu; zastupljenost engleskog jezika u predškolskim ustanovama širom evropskog kontinenta; te na koji način se engleski jezik podučava u predškolskim ustanovama.

U predškolskoj pedagogiji „nedovoljno je naučno istražen problem ranoga učenja stranih jezika u okruženju dječjega vrtića tijekom cjelodnevnog boravka djece, za razliku od tzv. kraćih programa koji nastoje imitirati model školskog učenja“ (Silić, 2007, str. 69). Kako navodi u radu Silićeva (2007), [S]tručnjaci s područja lingvistike smatraju kako je najbolje započeti s učenjem stranih jezika što ranije, već u predškolskoj dobi, s obzirom na to da je za tu dob karakteristična sposobnost oponašanja pravoga izgovora, a istraživanja psiholingvisti i neurolingvisti pokazuju kako su djeca koja započnu s učenjem stranoga jezika do svoje šeste godine sposobna usvojiti ga bez stranoga naglaska (str. 68).

Kroz aktivnosti predviđene u vrtiću, djeca koriste i razvijaju jezičke sposobnosti na maternjem jeziku, što je posljedica međusobne interakcije između dva djeteta ili djeteta i vaspitača. Mnogo se pažnje pridaje planiranju vježbi slušanja i vježbi za razvoj govora na maternjem jeziku, a koje su u skladu sa stadijumom dječijeg razvoja. Kako bi djeca usvojila novi sadržaj, bitan je kontinuitet u izlaganju djece novom sadržaju, što se ostvaruje kroz niz

vježbi ponavljanja i utvrđivanja sadržaja sa kojim su se djeca upoznala. Kontinuitet je bitan faktor, jer su djeca sklona zaboravljanju. Sve aktivnosti koje se izvode na maternjem jeziku i koje služe za razvoj maternjeg jezika mogu se, isto tako, izvoditi i na stranom (engleskom) jeziku, što bi za cilj imalo ranije upoznavanje djece sa engleskim jezikom kao stranim. Da bi navedeni proces bio uspješan, bitno je aktivnosti prilagoditi interesovanjima djeteta kao i sredini u kojoj djeca uče, tako da je razvoj njihove mašte i želje za istraživanjem konstantan. S obzirom da se ovaj rad bavi usvajanjem stranog jezika, s toga je bitno da djeca slušaju

(...) komunikaciju na stranom jeziku i postanu dio nje, bez prisile. Kako bi se djeca lako uključila u razgovor, neophodno je da situacije u kojima učestvuju budu što jednostavnije i u vezi s njihovim svakodnevnim aktivnostima i iskustvima, kao što su, npr. pozdravljanje, traženje hrane, igračkaka, različite molbe i sl.. Još je jedan princip važan, a to je da se sve treba odvijati na što prirodniji način – bez insistiranja na ponavljanju i upotrebi. Takav će pristup rezultirati postupnim prihvaćanjem i uspostavljanjem prirodne komunikacije na stranome (engleskome) jeziku. (Silić, 2007, str. 69)

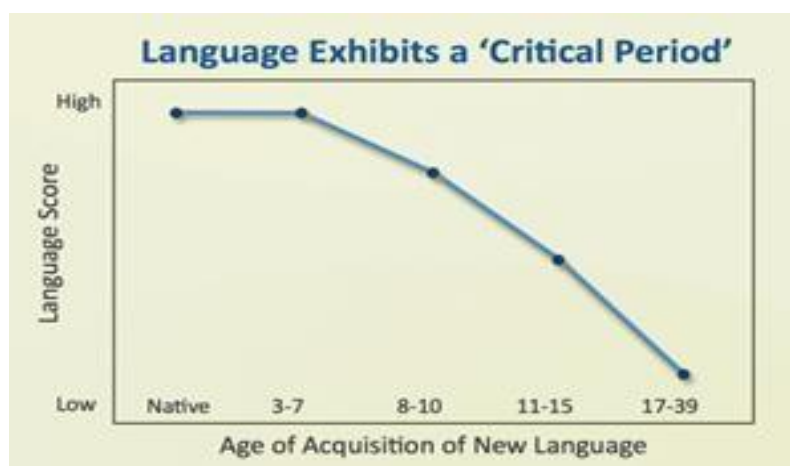
4.1. Prednosti usvajanja engleskog jezika kao stranog na predškolskom uzrastu

Za djecu se, naročito na ranom uzrastu, kaže da su kao sunđer, zbog njihove sposobnosti da jako brzo i lako usvajaju veliki broj informacija i novih saznanja. Njihova sposobnost izuzetnog *upijanja* novih znanja počiva na nivou nesvjesnog. Ono što je, svakako, primarno uočljivo jeste da su, za razliku od odraslih, djeca „živahnija i ushićenija kao učenici. Isto tako, brzo gube interesovanje ili fokus na aktivnost ukoliko je ta aktivnost isuviše apstraktna za njih. Za razliku od odraslih, djeca se ne plaše da govore na stranom jeziku i, čini se, da odsustvo takve vrste inhibicije djeci pomaže da steknu naglasak izvornog govornika“ (Cameron, 2001, str. 1).

Tabela 6. Prednosti usvajanja engleskog jezika na predškolskom uzrastu³³
Izvor: (Alexiou, 2020)

Oblast	Prednosti	Studije/Istraživanja
Afektivna	<ul style="list-style-type: none"> • Povećanje motivacije i samopouzdanja • Pozitivan stav prema drugim jezicima • Osjećaj ponosa 	Wu, 2003; Brumen et al, 2017; Ioannou-Georgiou, 2015; Lefever, 2014, Chen et al., 2020
Socio-kulturna	<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj dječije svijesti o kulturnim razlikama • Veća višejezička i interkulturalna svijest • Rast u pogledu socijalizacije 	Lourenço & Andrade, 2015; Brumen et al., 2017; Alexiou & Kokla, 2019
Kognitivna	<ul style="list-style-type: none"> • Pamćenje • Induktivne vještine • Rezonovanje • Rješavanje problema 	Alexiou, 2005; Stewart, 2005; Johnstone, 2002
Lingvistička	<ul style="list-style-type: none"> • Vokabular • Kombinacije riječi • Svijest o jeziku • Budući jezički uspjesi 	Alexiou, 2015; Coyle & Gómez Gracia, 2014; Lesniewska & Pichette, 2016; Schelleter & Ramsey, 2010; Alexiou & Kokla, 2016; Chen et al., 2020

Prema jednom istraživanju, koje je sproveo Pol Tomson (Paul Thompson), profesor neurologije na UCLA (University of California, Los Angeles), rezultati su pokazali da „dijelovi ljudskog mozga koji su specijalizovani za učenje novih jezika brzo rastu u periodu od šeste godine do rane adolescencije (11 do 15)” (Yoon, 2020). Kako djeca rastu i „približavaju se pubertetu i adolescenciji, talas ubrzanog rasta kreće se unazad kada su u pitanju jezički sistemi” (Eyerly, 2000). Prethodno navedena tvrdnja se, lako, može predstaviti putem sljedećeg dijagrama.

Slika 8. Jezik i kritični period za usvajanje istog
Izvor: (Ertheo: Educational Agency, n.d.)

³³ Prevod originalnog sadržaja sa engleskog jezika.

U vezi sa prethodnom tvrdnjom, kao asocijacija se javlja ideja Erika Lenenberga (Eric Lenneberg) o postojanju hipoteze o kritičnom periodu za usvajanje jezika. Prema Robertsu (Roberts, 1959) kritički period za usvajanje jezika bi predstavljao sposobnost za usvajanje stranog jezika, koja se smanjuje ukoliko se čovjek kasnije izlaže jeziku. „Prema Lenenbergu usvajanje jezika mora se desiti tokom kritičnog perioda, koji se završava u periodu puberteta sa uspostavljenom cerebralnom lateralizacijom³⁴ funkcije“ (Hoefnagel-Höhle, 1978, str. 1114), odnosno, postoji „poseban period sazrijevanja u kojem će se, uz vanjsku stimulaciju odgovarajuće vrste, kapacitet za jezik prilično naglo razviti i sazrijeti. Prije toga i kasnije je ili teže ili nemoguće“ (Forbes, 2005). Prema Elis (Ellis, 1986), postoji period kada se učenje odvija kao dio prirodnog procesa, ali nakon određenog trenutka, mozak više nije u stanju da obrađuje jezik na taj način. Na osnovu prethodno navedenog, hipotezom o kritičkom periodu za usvajanje jezika se želi istaknuti da je „djetinjstvo najbolji period za usvajanje stranog jezika. Djeca će usvojiti jezik prirodno i efikasno u ovom periodu, ali nakon tog perioda, izgleda da ne mogu, tako lako, usvajati strani jezik. Zbog toga, hipoteza o kritičkom periodu pretpostavlja da su djeca najbolji učenici kada je u pitanju usvajanje jezika“ (Hu, 2016, str. 2165).

Obično je, vrlo lako, prepoznati, u grupi skijaša ili tenisera ili pijanistu, one koji su svoju vještinu počeli učiti u ranom djetinjstvu i one koji su počeli učiti kao odrasli – tako je i sa jezikom.³⁵

M. Tomasello

Podsticanje kreativnosti. Značaj kreativnosti i kreativnog mišljenja je potcijenjen prema mišljenju brojnih ljudi iz svijeta obrazovanja, s obzirom da je kreativnost izuzetno važna za napredak u karijeri i profesionalni razvoj. Naime,

Prema jednoj američkoj studiji *Creativity and Education: Why it Matters (Adobe Education Creativity Study, 2012)*, pokazuje se da postoji rastuće uvjerenje da kreativnost nije samo osobina ličnosti, već i naučena vještina. Prema studiji, 85% ispitanika smatra da je kreativno razmišljanje ključno za rješavanje problema na poslu. Čak 68% smatra da se to može naučiti, dok 71% smatra da bi to trebalo podučavati u nastavi. (Shelestova, 2016, str. 8165)³⁶

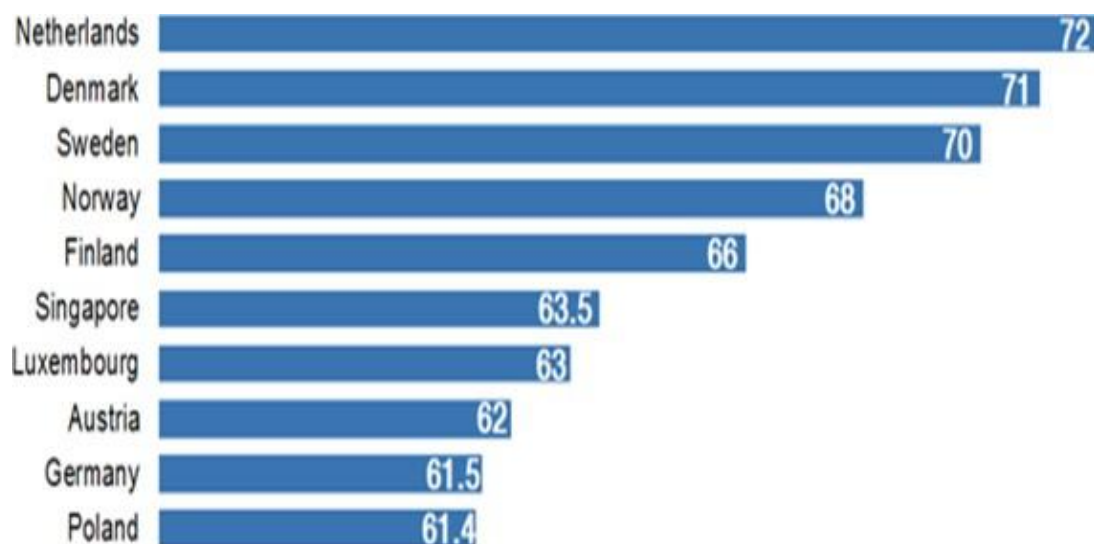
³⁴ „Proces lateralizacije mozga je složen i trajni postupak koji se odnosi na tendenciju da neki kognitivni procesi budu dominantniji u jednoj hemisferi nego u drugoj“ (Diaz, 2017).

³⁵ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

³⁶ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

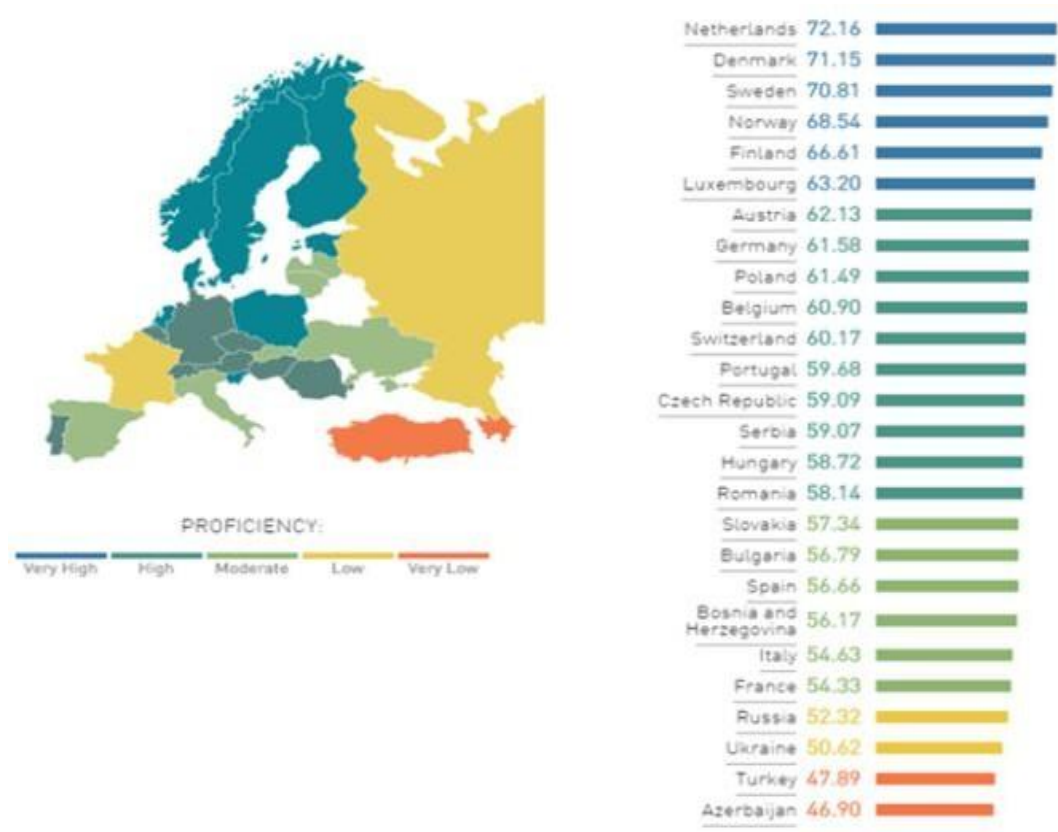
S obzirom da se radi o djeci predškolske dobi, kreativnost bi se vrlo lako mogla kako primjenjivati, tako i naučiti kroz brojne oblike i načine rada koji se koriste prilikom rada sa djecom. Jedan od načina spovođenja prethodne ideje, jesu društvene i interaktivne igre u kojima djeca zamišljaju potencijalne situacija, maskiraju se, oponašaju, crtaju, plešu a u osnovi svega stoji keativnost.

Putovanja i usavršavanja. Jedna od, svakako, najzanimljivijih prednosti usvajanja engleskog jezika, jeste mogućnost komunikacije sa drugim ljudima. Ukoliko djeca ranije počnu sa usvajanjem i učenjem engleskog jezika, biće svjesni postojanosti drugih kultura i drugih jezika koje ljudi koriste za komunikaciju. S obzirom na sve veću težnju da se engleski jezik počne učiti i usvajati što je prije moguće (kroz različite multimedijalne sadržaje, radionice, programe unutar predškolskih ustanova), veliki je procenat djece koja jako dobro razumiju i govore engleski jezik. U nastavku, prikazana je lista (*Slika 9.; Slika 10.*) deset država sa najvišim nivoom znanja engleskog jezika, te legenda sa nivoom znanja iz engleskog jezika u Evropi.

*Slika 9. Lista deset država sa najvišim nivoom znanja engleskog jezika³⁷
Izvor: (Ertheo: Educational Agency, n.d.)*

³⁷ Holandija, Danska, Švedska, Norveška, Finska, Singapur, Luksemburg, Austrija, Njemačka, Poljska – Prevod sadržaja sa Slike 9.

Slika 10. Lista država sa najvišim nivoom znanja engleskog jezika³⁸
 Izvor: (Ertheo: Educational Agency, n.d.)

Razvoj komunikacijskih vještina. Jezik je osnovno sredstvo koje se koristi u procesu komunikacije među ljudima. Uz poznavanje engleskog jezika, djeca imaju svijet na dlanu tj. mogu da komuniciraju sa ljudima iz različitih dijelova svijeta. Naime, Kertin (Curtain, 2009, str. 65) ističe da:

(...) prema instrukcijama navedenim u *Standardima za učenje stranog jezika u 21. vijeku*, prikazan je novi fokus kada je u pitanju nastavni plan i program od najranijeg doba. Standardi su postali poznati pod nazivom *5 C* prema pet glavnih ciljnih okvira: komunikacija (eng. communication), kultura (eng. culture), veze (eng. connections), komparacije (eng. comparisons) i zajednice (eng. communities).³⁹

³⁸ Holandija, Danska, Švedska, Norveška, Finska, Luksemburg, Austrija, Njemačka, Poljska, Belgija, Švajcarska, Portugal, Češka Republika, Srbija, Mađarska, Rumunija, Slovačka, Bugarska, Španija, Bosna i Hercegovina, Italija, Francuska, Rusija, Ukrajina, Turska, Azerbejdžan – Prevod sadržaja sa Slike 10.

³⁹ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

Tabela 7. Standardi za učenje stranog jezika u 21. vijeku⁴⁰
Izvor: Curtain, 2009, str. 66

Komunikacija Komunikacija na drugim jezicima pored engleskog
Standard 1.1: Učenici učestvuju u razgovorima, pružaju i primaju informacije, izražavaju osjećanja i emocije, te razmjenjuju mišljenja. (Interpersonalno)
Standard 1.2: Učenici razumiju i tumače pisani i usmeni jezik iz različitih tematika i oblasti. (Interpretativno)
Standard 1.3: Učenici prezentuju informacije, koncepte, i ideje iz različitih oblasti i tematika, slušaocima ili čitaocima. (Prezentacijsko)

Kultura Sticanje znanje i razumijevanje drugih kultura
Standard 2.1: Učenici pokazuju razumijevanje odnosa između praksi i perspektiva izučavanje kulture.
Standard 2.2: Učenici pokazuju razumijevanje odnosa između proizvoda i perspektiva izučavanje kulture.

Veze Povezivanje sa drugim disciplinama i usvajanje informacija
Standard 3.1: Učenici jačaju i šire svoje znanje iz oblasti drugih disciplina pomoću stranog jezika
Standard 3.2: Učenici usvajaju informacije i prepoznaju karakteristična gledišta koja su samo vidljiva uz pomoć stranog jezika i njegovih kultura.

Poređenja Razvoj razumijevanja prirode jezika i culture
Standard 4.1: Učenici pokazuju razumijevanje prirode jezika kroz poređenja sopstvenog jezika i drugog jezika
Standard 4.2: Učenici pokazuju razumijevanje koncepta culture kroz komparacije izučavanih kultura i njihove sopstvene

Zajednice Učestvuju u višezjezičkim zajednicama kod kuće i širom svijeta
Standard 5.1: Učenici koriste jezik i u okviru nastavnih i vannastavnih aktivnosti
Standard 5.2: Učenici pokazuju dokaze o tome da postaju doživotni učenici koristeći jezik za lično uživanje i bogaćenje

Prema navedenoj tabeli, vidi se da bi „učenje stranog jezika, trebalo da učenike priprema za različite oblasti. Naglasak je na komunikaciji tj. upotrebi jezika za komunikaciju i vještinama slušanja, govora, čitanja i pisanja koje su predstavljene kroz intrapersonalne, interpretacijske i prezentacijske zadatke” (Curtain, 2009, str. 66). Razvojem komunikacijskih vještina, ljudi stiču samopouzdanje i uspješno pobjeđuju *ksenoglosofobiju*⁴¹ jer, prema brojnim istraživanjima (Derwina Daud et al., 2022; Baran-Lucarz, 2011; Jackson, 2008), strah je glavni razlog zbog kojeg se ljudi plaše da govore na stranom jeziku. Podaci prethodnih istraživanja su pokazali da se strah, u najvećoj mjeri, javlja u domenu izgovora. Prema prethodnim istraživanjima, uočeno je, da se kod znatnog broja učesnika strah javlja zbog uvjerenja da se izgovor pojedinca mnogo razlikuje od izgovora izvornog govornika; kod drugih učesnika je

⁴⁰ Prevod originalnog sadržaja sa engleskog jezika.

⁴¹ „Patološki strah od stranog jezika“ (Trebješanin, 2000, str. 240).

uočeno javljane straha usljed pomisli da izgledaju i zvuče smiješno, prilikom izgovaranja segmenata i cjelina na stranom jeziku. Straud (Stroud, 2006) smatra da način na koji čovjek posmatra svoj izgovor, nije uzrok anksioznosti samo kada su u pitanju kompetencije, već i sam identitet čovjeka.

4.2. Zastupljenost engleskog jezika kao stranog u predškolskim ustanovama širom Evrope

Tabela 8. Zastupljenost engleskog jezika kao stranog u predškolskim ustanovama širom Evrope.⁴²
Izvor: (Alexiou, 2020, str. 64)

Država	Početni uzrast	Izloženost	Metodologija	Nastavnik	Rezultati
Kipar Obavezan	3-4 (od 2010. godine)	30min, 2x sedmično	Audio-lingvalna metoda; Slobodna igra, rutine, pjesme, pozdravi i CLIL aktivnosti	Profesor predškolskog obrazovanja sa visokim nivoom znanja engleskog jezika	<ul style="list-style-type: none"> - Pozitivni stavovi prema učenju jezika - Svijest o višejezičnosti - Pozitivan uticaj na kognitivne sposobnosti (Ioannou-Georgiou 2015)
Španija Obavezan	3 i 4 godine (od 2007. godine, ali se razlikuje u svakoj regiji)	Uzrast 3 god.: 30min, 2x sedmično Uzrast 4 i 5 god.: 45min, 2x sedmično	Rutine, funkcionalno Komunikativni zadaci, pjesme, pozdravi	Nastavnik stranog jezika	<p>Veoma pozitivna mišljenja nastavnika o ovom iskustvu posebno u pogledu motivacijskih faktora kod kojih se primjenjuju određeni uslovi (Andugar & Cortina-Perez, 2018; Zhou et al., 2013)</p>
Poljska Obavezan	4 (u većini dijelova)	30min, 2x sedmično	Igre, čitanje naglas, dječije pjesmice, pjesme itd.	Profesor preškolskog obrazovanja, čija je specijalnost engleski jezik kao strani	<p>Automatizacija ispravnih jezičkih navika pruža djeci vještine za dalji uspjeh u učenju stranog jezika (Lockiewicz et al., 2018, p. 1)</p>
Slovenija Nije obavezan (Network Innovative Project 1998-2008)	3	35-45min, 1x ili 2x sedmično (u zavisnosti od dijela regije)	CLIL aktivnosti; Svakodnevne nastavne aktivnosti	Nastavnik engleskog kao stranog jezika, a u nekim slučajevima profesor predškolskog vaspitanja sa visokim nivoom znanja jezika	<ul style="list-style-type: none"> - Povećanje motivacije - Osjećaj pluralizma - Interkulturalna svijest - Socijalizacija (Brumen, et al., 2017)
Island Nije obavezan	2-6	20 min, 4x sedmično	Teme u skladu sa nastavnim planom i programom; Usmjeren igra, TPR aktivnosti (najvećim dijelom su se izvodile izvan učionice)	Timaska nastava: Nastavnik engleskog jezika i prisustvo profesora predškolskog vaspitanja	<ul style="list-style-type: none"> - Pozitivni stavovi - Povećanje samopouzdanje - Osjećaj ponosa (Lefever, 2014)
Grčka Nije obavezan (Jednogodišnji pilot projekat, pod mentorstvom Škole engleskog jezika pri Aristotelovom Univerzitetu u Solunu)	4-5	30min, 2x sedmično	Integracija engleskog kroz slobodne aktivnosti igre, krug, plišane igračke, crtane filmove, pričanje priča, umjetnost, pjesme, glumu, igru uloga, rutine	Nastavnik engleskog jezika kao stranog u saradnji sa profesorom predškolskog vaspitanja	<ul style="list-style-type: none"> - Jezički rezultati djece koja su učestvovala u 9 tematskih oblasti, - 400 riječi i fraza - Afektivni rezultati kod visoko motivisane djece, veoma pozitivnih roditelja i nastavnika (Kaikitsi & Alexiou, 2017)

Engleski jezik se pojavljuje u predškolskim ustanovama širom Evrope. U tabeli je prikazana lista evropskih država, u kojima je engleski jezik uveden kao dodatni jezik, kao i

⁴² Prevod originalnog sadržaja sa engleskog jezika.

godine učenika, vremenski interval izloženosti jeziku, način rada, nivo obrazovanja nastavnika, te rezultati procesa.

Na osnovu prethodne tabele, vidi se da je, u nekim državama, engleski jezik obavezna aktivnost dok u drugima nije. U onim državama u kojima je engleski obaveza, ističu se zajednička obilježja kao što su:

a) engleski jezik nije odvojen predmet već je integrisan u redovni program; b) izloženost jeziku je, uobičajeno, dva puta sedmično u trajanju od 30 minuta; c) način rada je zasnovan na usmenom pristupu, komunikativnim zadacima i igrama. Stručna osoba koja radi izvodi časove engleskog jezika treba da posjeduje adekvatna znanja iz oblasti pedagogije, te da posjeduje izvanredno znanje engleskog jezika. (...) Dok u drugim državama u kojima engleski jezik nije obavezan, prisutne su drugačije karakteristike. Prema istraživanju Lefevera (2010, 2014), koje je sprovedeno u tri privatne škole na Islandu, otkrile su se nove karakteristike. U ovim predškolskim ustanovama, izloženost engleskom jeziku je bila četiri puta sedmično po dvadeset minuta, a teme su bile identične onima koje su obrađivali u okviru osnovnog školskog kurikulumu. Izvorni govornik je izvodio časove, uz prisustvo glavnog predškolskog vaspitača, kako bi se djeca osjećala sigurno. Izloženost jeziku se ogledala kroz usmjerenu igru, audiovizuelne materijale, potpuni (totalni) fizički odgovor, a aktivnosti su se, najvećim dijelom, izvodile izvan učionice. (Alexiou, 2020, str. 65)⁴³

U većini evropskih država prvi strani jezik se uvodi u periodu između šeste i osme godine, što odgovara prvoj godini ili prvim godinama osnovnog ili obaveznog obrazovanja. U nekim državama se prvi strani jezik uvodi prije šeste godine: u njemačkom govornom području Belgije, Luksemburgu i Poljskoj; sa četiri godine se djeca susreću sa prvim stranim jezikom u Grčkoj; sa pet godina na Kipru i Malti. U odnosu na izvještaj Evropske komisije (2017), (*Slika 11.*), engleski jezik se prije šeste godine uvodio samo u nekolicini država, dok se, prema izvještaju Evropske komisije (2023), (*Slika 12.*), bilježi povećanje broja evropskih država koje prvi strani jezik uvode prije šeste godine.

⁴³ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

5. RODITELJ KAO MOST IZMEĐU DJETETA I USPIJEHA

„Okruženje je determinanta obima i vrste promjene koja se dešava u bilo kojoj pojedinačnoj osobini. Ove karakteristike uključuju takve osobine kao što su visina i težina, vokabular, numeričke sposobnosti, agresija, ovisnost, pamćenje i niz drugih manifestacija ponašanja, kao što je opšta inteligencija, opšti uspjeh, razumijevanje čitanja i sociometrijski status. . . Razvoji koji se dešavaju u prvim godinama su ključni za sve ono što slijedi.“

-Benjamin Bloom-

„Na razvojni proces djece, nesumnjivo, utiče društveno okruženje poput porodice, škole i zajednice čije partnerstvo u obrazovanju u posljednje vrijeme dobija na značaju“ (Öz, 2018, str. 832). Naši prvi učitelji su roditelji. Uključenost roditelja u život pojedinca, smatra se značajnim faktorom koji utiče na dalji uspjeh djeteta na svim životnim poljima. Pored roditelja kao primarnih učitelja, desetinama decenija unazad, postojale su predškolske ustanove koje su se bavile razvojem i vaspitanjem djece pri čemu su koristile planske obrazovne programe. Tako je i danas, svake godine se broj novootvorenih predškolskih ustanova povećava, što govori u prilog tome da bi se svijest o značaju predškolskog obrazovanja podigla na veći nivo.

Kako Hanig (Honig, 1982) navodi,

*(...) mnogi novi programi obrazovanja djece, u periodu ranog djetinjstva, predlažu i ističu uzbudljive i kreativne programe i nastavne programe za obogaćivanje sadržaja koje predškolci uče, ali se jako malo pažnje posvećuje uticaju onoga što bi Strodtbek (Strodtbeck, 1964) nazvao *skriveni nastavni plan koji postoji u kući/porodici*. (str. 426)⁴⁴*

Kroz tematski i sadržajno različitu literaturu, kao zajednička nit se provlači uloga roditelja u odrastanju i razvoju djeteta, pri čemu je najzastupljeniji onaj period kada se dijete otisne na put formalnog obrazovanja tj. kada krene u školu. Da li je, upravo, to tako iz razloga što su školarci već ovladali jezikom, naučili osnove ponašanja, pa je, u skladu sa tim, i lakše raditi sa takvom djecom u odnosu na mališane? Roditelji bi trebalo da podjednaku pažnju posvete svojoj ulozi kada je u pitanju razvoj i obrazovanje djeteta u ranom djetinjstvu i predškolskom periodu jer se „neki najvažniji dijelovi dječijeg kognitivnog razvoja, dešavaju u predškolskom periodu“ (Spreeuwenberg, 2022).

⁴⁴ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

Uključenost roditelja u obrazovanje djeteta na predškolskom nivou je jedna od važnih obaveza i uloga roditelja, ali je, isto tako, bitno napomenuti da svaki roditelj treba da podrži sadržaj koji dijete uči, tako što će isti sadržaj uvrstiti kao dio *kućnog/porodičnog* nastavnog plana. Na taj način roditelj djetetu pomaže da napreduje. Kako bi dječiji razvoj išao u pravilnom smjeru, neophodno je da postoji komunikacija između roditelja, vaspitača/nastavnog osoblja i zajednice.

Danas, u savremenom vremenu, na roditeljstvo se gleda drugačije. Uz mnoštvo dostupne literature i savjeta i smjernica roditelji su nekada zbunjeni prilikom selekcije optimalnog sadržaja. Roditeljstvo je jedan cjeloživotni projekat za koji ne postoji niti jedan kurs, radionca ili literatura koji će nekoga dovoljno dobro pripremiti za budućnost i ulogu roditelja. Svaki roditelj uči, te iz najviših razloga teži ka tome da djetetu priušti ono što je najbolje za nju/njega.

5.1. Jezik i učenje roditelja usmjereno na dijete

Usvajanje i razvoj jezika se, kod djece, odvija „najbrže u toku prvih pet godina života“ (Hadley, 2022, str. 1). Kako su roditelji jedna bitna karika u lancu usvajanja stranog jezika djeteta, važno je istaći na koji način roditelji svojim djelovanjem pospješuju ili mogu da pospiješe usvajanje stranog jezika.

Kako bi dijete usvajalo novu materiju, bitno je da istoj bude izloženo. Na svakodnevnom nivou, dijete treba da sluša komunikaciju i bude dio iste (odgovori na pitanja, naredbe i sl.). Terminologija koju roditelji koriste, prilikom uključivanja djeteta u proces komunikacije, treba da bude u skladu sa stadijumom razvoja djeteta. O značaju kvalitetne izloženosti stranom jeziku svjedoče brojna istraživanja (Hart, 1991; Rowe, 2012) koja ističu da velika količina važnih riječi koju djeca čuju, može da utiče na jezičke sposobnosti. Bolji pokazatelji budućeg jezičkog razvoja kod djece, prema podacima istraživanja, jeste raznolikost vokabulara koju roditelji upotrebljavaju u komunikaciji sa djecom starijeg uzrasta. Iz navedenog bi se moglo zaključiti da je bitno odrediti kojem razvojnom periodu dijete pripada, kako bi se mogla koristiti optimalna vrsta inputa.

Danas je mnogo sadržaja na stranom (engleskom) jeziku dostupno na televiziji. Višesatno izlaganje djece televizijskom sadržaju na stranom jeziku se smatra bržim i efikasnijim načinom za usvajanje stranog jezika. Međutim, izlaganje djece „jeziku koji se

emituje na televiziji nije povezano sa pozitivnim efektima, što ukazuje da je socijalni element ljudske interakcije sastvani element pozitivnog jezičkog razvoja“ (Noble, 2020, str. 74).

Rano izlaganje djeteta igračkama koje podstiču simboličku igru ili igru oponašanja (npr. kuhinjski set) i fine motoričke vještine (npr. kocke), povezano sa receptivnim jezičkim vještinama. Izvori koji mogu doprinijeti kognitivnoj stimulaciji jesu posjete muzejima, parkovima- sve su to elementi koji pospješuju jezički razvoj djeteta. (Noble, 2020, str. 77) ⁴⁵

Da bi roditelji ostvari svoju ulogu dobrog vaspitača kod kuće, neophodno je da postoji dobra komunikacija između roditelja i obrazovne ustanove. Jedan od oblika harmonijskog odnosa između predškolske ustanove i roditelja bi bilo da ono što djeca uče u predškolskoj ustanovi, roditelj treba dalje da njeguje kod kuće. Prevažodno je važno da se roditelji motivišu i neprestano informišu i usavršavaju kada je u pitanju podrška i načini pružanja podrške djetetu. Vaspitno-obrazovni radnici primjenjuju različita sredstva kako bi motivisali roditelje da što više učestvuju u procesu obrazovanja svoje djece. U istraživanju koje je sproveo Ergul (2020), kao osnovna sredstva pomoću kojih su vaspitači težili da povećaju učešće roditelja u usvajanju stranog jezika su sljedeća: korištenje aplikacija za dijeljenje iskustava iz učionice; slanje obavještenja, na sedmičnom nivou, u cilju informisanja roditelja o školskim aktivnostima i ishodima istih; informisanje roditelja o domaćim zadacima za čiju izradu je neophodna pomoć roditelja, i sl. Kada je u pitanju strani jezik, navodi se da se roditeljima „za svaku lekciju, šalju nove nepoznate riječi (vokabular) uz slike na kojima je predstavljeno značenje tih riječi i izgovor, tako da mogu da rade zajedno. Svake sedmice se roditeljima šalje po jedna fraza koja se može koristi u svakodnevnom govoru“ (Ergül, 2020, str. 1173).

5.2. Refleksija stavova roditelja u ličnosti djeteta

Kako su roditelji prvi učitelji djeci i prvi model ponašanja, tako će i vrijednosti koje se promovišu, u okviru jedne porodice, svakako imati uticaja na dalji život djeteta. Ukoliko roditelji svaki dan odlaze u šetnju parkom sa djetetom, vjerovatno će i njihovo dijete usvojiti tu naviku; ukoliko roditelji, u kući, posjeduju biblioteku i posvećuju vrijeme čitanju ili djetetu pokazuju sadržaj tih knjiga, vjerovatno će i dijete razviti ljubav prema knjigama. Ukoliko, roditelji pored maternjeg jezika, koriste još jedan, strani jezik, ili ukazuju na prednosti poznavaja istog, vjerovatno će i dijete razviti ljubav prema stranom jeziku. Isto tako, ako je

45 Prevod originalnog teksta.

roditelj sklon prirodnim naukama (matematici, hemiji i sl.), pokazuje interesovanja za različite mjerne instrumente, vrlo je mala vjerovatnoća da će dijete, iz takvog okruženja, razviti afinitet prema stranom jeziku jer nije imalo priliku da strani jezik upozna u porodičnom okruženju. Na osnovu gorenavedenog, može se zaključiti da na težnju roditelja da aktivno učestvuje u dječijem razvoju, u ovom slučaju usvajanju stranog jezika, utiču brojni faktori o kojima će više biti rečeno u nastavku.

Prema jednom istraživanju (Kucker, 2021), rezultati su pokazali da ličnosti roditelja kao i temperament djeteta utiču na razvoj jezika kod 460 dece od 16 do 30 meseci i 328 dece od 31 do 42 meseca. Rezultati obe grupe sugerišu da su višestruki aspekti jezičkih sposobnosti djece u korelaciji s ličnošću njihovih roditelja. Konkretno, roditeljska svijest, otvorenost i prijaznost su u pozitivnoj korelaciji s veličinom dječjeg vokabulara i drugim jezičkim sposobnostima. Prema Vati i Erk (Wati, 2016; Mirna Erk et al., 2022) roditelji smatraju poznavanje engleskog jezika izuzetno važnim za buduće obrazovanje, zaposlenje ili komunikaciju sa drugim ljudima koji ne govore njihov maternji jezik. Jedno od istraživanja (Chouvarda, 2012) je pokazalo da na stav roditelja prema ranom usvajanju stranog jezika utiču njihove godine. Prema prethodnom istraživanju:

Mlađi roditelji, starosti između 25 i 35 godina, smatraju da višjezičnost olakšava komunikaciju i doprinosi budućem životnom pozivu. Naročito ističu da je učenje stranih jezika izuzetno važno za širenje dječijih perspektiva, dok jako mali postotak roditelja smatra da je usvajanje stranog jezika loše, jer su djeca na tom uzrastu još uvijek kognitivno nezrela. (Chouvarda, 2012, str. 10)⁴⁶

Prema Nunanu (Nunan, 2003), da bi se stvorili uslovi za postizanje uspjeha kada je u pitanju obrazovanje djeteta, bitno je da nastavnik i roditelj/staratelj funkcionišu kao tim. Prema istraživanju koje je sproveo Čen (Chen, 2013) statistika je pokazala da oni nastavnici koji su svjesni značaja uključenosti roditelja, koriste različita sredstva u svrhu informisanja roditelja: slanje elektronske pošte, pozivanje roditelja, prilagođavanje različitih platformi pomoću kojih roditelji mogu da prate napredak vlastitog djeteta, itd. Hakiemez-Pol (Hakyemez-Paul, 2015) smatra da roditelji predstavljaju prve uzore djeci, dok je usklađenost između porodice i škole bitna stavka u stvaranju odgovarajuće sredine za razvoj učenika.

Kroz buduća istraživanja, smatram da bi bilo korisno dobiti, od roditelja, odgovor na pitanje: „Ko treba da bude odgovoran, prema njihovom mišljenju, za proces usvajanja jezika

⁴⁶ Prevod originalnog teksta.

djeteta?” U literaturi ne postoji mnogo izvora koji su se bavili ovom problematikom. Među nekolicinom istraživačkih radova koji su se bavili ovim pitanjem, Rao (Rao, 2003) ističe da je proces usvajanja engleskog jezika, isključivo, dužnost i obaveza nastavnika, dok druga strana Zusong (Xuesong, 2006) ističe da roditelji u velikoj mjeri doprinose usvajanju ali i učenju engleskog jezika. Učesnici ovog ispitivanja su istakli da su roditelji koristili različite strategije, kao što su: potreba multimedijalnog sadržaja, razvijanja i njegovanja pozitivnog odnosa prema stranom jeziku.

Vrlo često se postavlja pitanje da li se stav roditelja i njihovo iskustvo prema stranom (engleskom) jeziku, preslikava na djecu, tj. šta je to u svakom roditelju što će prevagnuti za ili protiv učenja stranog (engleskog) jezika? Jedna grupa roditelja podržava ideju učenja stranog jezika na ranom uzrastu, dok druga ne podržava. S obzirom da djeca na ranom predškolskom uzrastu još uvijek nisu sposobna da formiraju rezonovane odluke, oni koji daju prvi sud o svemu kada je u pitanju dijete jesu roditelji/staratelji. Utoliko je važno shvatiti stvarne motive i stavove roditelja, kao i njihove uzroke. Rezultati istraživanja (Ergül, 2020; Moosa et al., 2001) koja su imala za cilj da ispituju odnos stavova roditelja prema engleskom jeziku, vrste podrške koju roditelji pružaju djeci kod kuće, pokazala su da „uključenost roditelja utiče na uspjeh učenika. Pristup roditelja učenju jezika utiče na automatski pristup učenika. Takođe, učesnici istraživanja su istakli da je važno da roditelji budu upoznati kako da pomognu djeci, kako bi se uključenost roditelja postigla svoj cilj” (Ergül, 2020, str. 1171) jer jako veliki broj roditelja želi da pomogne djeci u usvajanju stranog jezika ako ne znaju na koji način. Takođe, smatraju da bi „proces usvajanja stranog jezika kod djece bio uspješan, neophodno je da postoji saradnja između njih (roditelja) i vaspitno-obrazovnih radnika“ (Poyraz, 2017, str. 268). Prema istraživanju Poyraza (Poyraz, 2017), došlo se i do podataka koji objašnjavaju činjenicu da nivo obrazovanja roditelja predstavlja drugi problem kada je u pitanju uključenost roditelja. Podaci u prethodnome istraživanju pokazuju da što se više nivo obrazovanja roditelja povećava, to se povećava i stepen njihovog aktivnog učešća i otvorenosti prema višim nivoima razvoja - što je neophodno kako bi proces uključenja roditelja bio moguć. Bitno je pomenuti da su ovo rezultati samo jednog od istraživanja, tako da se podaci ne uzimaju kao opšteprihvaćeni nego se ostavlja otvoreno polje za dalja istraživanja u budućnosti. Prethodno navedena istraživanja su dala nova saznanja za dalja i dublja istraživanja a još jedan podatak, koji se izdava u istraživanju koje je sprovela Musova (Moosa, 2001), jeste da što je vještina upotrebe engleskog jezika, kod roditelja, veća, to će biti i veća uključenost roditelja u proces usvajanja/učenja stranog (engleskog) jezika njihove djece. Uzevši to u obzir, sasvim je razumljivo, da se roditelji, čije

znanje engleskog jezika nije na zavidnom nivou, nerado uključuju u proces usvajanja i učenja stranog jezika.

Roditelji namjerno ili nesvjesno zauzimaju mjesto u obrazovnom procesu svoje djece. Njihovo ponašanje, reakcije, obrazovna i kulturna pozadina su sve konkretne prekretnice u učenju stranog jezika. Ako roditelji učenika odluče da budu dio svijeta stranih jezika, taj učenik bi, takođe, mogao biti više zainteresovan za strane jezike.⁴⁷

L. Emerson

Vrijedno pomena jeste da roditelji treba da njeguju zdrav i pozitivan duh u radu sa svojom djecom, da stvaraju atmosferu u kojoj greške, ako se dese, predstavljaju normalan element u procesu usvajanja jezika.

Možda se možete sjetiti kako ste naučili voziti bicikl. Možda se možete sjetiti da je neko pomagao držati bicikl na početku dok ste pedalirali, kako biste mogli vježbati pokrete. Kasnije vas je možda prijatelj nagovorio da sami probate malo biciklirati i ohrabrio vaše pokušaje kada ste pali. Ovo vas je možda inspirisalo da pokušate ponovo dok na kraju niste uspjeli da odvezete neku distancu bez podrške. Međutim, ako ste bili ismijani kada ste pali, možda ste imali manje povjerenja u sebe da pokušate ponovo.⁴⁸

Jayne Moon

⁴⁷ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

⁴⁸ Prevod originalnog teksta sa engleskog jezika.

6. PORIJEKLO PROBLEMA

Kada pomislimo na dijete predškolskog uzrasta, u većini slučajeva, kada zatvorimo oči, vidjećemo sliku sićušnog ljudskog bića, koje, ukoliko je sve u redu, želi da vrijeme provodi u igri i aktivnostima. Naročito za uzrast djeteta u dobi od četvrte do šeste godine, kaže se da je to period ekspanzije, u kojem se „pojavljuju emocije stida, zavisti, ponosa i prva estetska osećanja; mogu da nauče, gde i kada je primereno svoje emocije izražavati; javljaju se još dva aspekta samosvesti: proširenje sebe i slika o sebi; nalazi ukazuju da deca mlađeg uzrasta uglavnom nisu svesna uloge autoriteta i sl” (Brković, 2011, str. 188).

Mnogo je faktora koji utiču na razvoj djeteta u cjelini a i u pogledu usvajanja stranog jezika. Savremeno doba, kada je u pitanju razvoj djeteta, kako na socijalnom tako i na kognitivnom nivou, nudi brojne benefite ali i izazove. Djeci je sada, uz samo jedan klik mišem, dostupno mnoštvo informacija. Takođe, djeci i mladima omogućena je „zabava i povećane mogućnosti za učenje i komuniciranje, ali i način da se djeca upoznaju sa svojim pravima“ (Robotić, 2015, str. 81). Pored računara i interneta, djeca putem televizijskih sadržaja, dobijaju nove informacije i uče „i o dobrim i o lošim stranama svijeta“ (Zečević, 2009, str. 16).

Pored pomenutih faktora, kao što su mediji, društvena zajednica u kojoj dijete boravi, vaspitno-obrazovne institucije, dodaćemo i porodicu koja „kao osnovno jezgro prvih pedagoških impulsa, usljed snažnih emocionalnih veza roditelja i djece, jeste značajan činilac u razvoju mlade ličnost” (Vukoje, 2012, str. 137).

Kada je u pitanju, usvajanje stranog jezika, naročito na ranom uzrastu, sprovedena su brojna istraživanja, s akcentom na porodici kao faktoru uticaja na pomenuti proces. Tako prema jednom istraživanju (Kocaman, 2015), roditelji, koji su učestvovali u anketi, smatraju da je nastava stranog jezika u predškolskim obrazovnim ustanovama neophodna, jer je ono što djeca uče u ovom uzrastu, trajno. Očekuje se da će učenje stranog jezika u predškolskim ustanovama pozitivno uticati na kognitivni, jezički i društveni razvoj djece. Prema drugom istraživanju (Köksal, 2021), roditelji i nastavnici smatraju da predškolska nastava engleskog jezika nije baš adekvatna.

Prethodno navedena istraživanja predstavljaju porijeklo problema ovoga rada. Svaki roditelj želi najbolje za svoje dijete. Kada su u pitanju promjene i inovacije, kao što je u ovome slučaju podučavanje engleskog jezika u predškolskim ustanovama u gradu Prijedoru, nekada

je teško oduprijeti se tradiciji i dati šansu onome što je novo. S obzirom da djeca na

predškolskom uzrastu nisu još sposobna da sama procijene šta je dobro ili nije za njihov dalji razvoj kao kompletnih ličnosti, roditelj je taj faktor koji odlučuje. Da bi roditelji svome djetetu dali šansu da stekne iskustvo u nekoj novog oblasti, prvo, oni treba da imaju formiran stav ili mišljenje o pomenutoj oblasti, na koji, opet, utiču afektivni, društveni, kognitivni faktori i sl.

6.1. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

a) *Metode i instrumenti istraživanja*

Metoda **anketiranja** je korištena iz praktičnih razloga – jer se u kratkom vremenskom intervalu može prikupiti veći broj podataka od veće broja ispitanika. Za potrebe ove metode istraživanja, korišten je instrument istraživanja u vidu anonimnog **anketnog upitnika** koji se nalazi u prilogu (Prilog 1). U upitniku se nalazi 15 pitanja. Po svojoj strukturi upitnik čine različita pitanja tj. pitanja otvorenog ili zatvorenog tipa. Raznolikost pitanja po njihovoj strukturi, omogućava bolje shvatanje i uvid kada su u pitanju stavovi, interesovanja sagovornika i sl. U anketi, pet pitanja je otvorenog ili poluotvorenog tipa (naročito na onim mjestima gdje se od roditelja tražilo da iznesu svoje dodatne stavove, prijedloge i sl.), na koja su roditelji odgovarali zaokruživanjem određenih tvrdnji koje smatraju istinitim za svoj slučaj i, eventualnim, dodavanjem svojih zapažanja, sugestija, mišljenja. Na početku upitnika se nalazi dio za prikupljanje opštih podataka roditelja vezanih za nezavisne varijable ovog istraživanja (pol, starosna dob, stepen obrazovanja). Što se tiče ostatka pitanja u ovom upitniku većina ih je zatvorenog tipa. Takođe, pitanja bi se mogla grupisati na osnovu teme na koju se odnose: stav prema engleskom jeziku u predškolskoj ustanovi i optimalna dob djeteta za usvajanje stranog jezika; finansijska izdvajanja usmjerena na usvajanje engleskog jezika; izloženost djeteta stranom jeziku i podsticanje usvajanja istog u okruženju u kojem živi; stav i motivacija roditelja po pitanju uticaja stranog jezika na budućnost djeteta; informisanost roditelja o napretku djeteta i načinu izvođenja časova.

Prilikom sprovođenja ankete, primjenjivala su se stroga etička pravila: roditelji nisu navodili lične podatke; učešće u anketi je počivalo na principima dobre i slobodne volje

S obzirom da se radi o ne tako velikom gradu, većina ispitanika se međusobno poznaju kao što i većina njih poznaju autora ovog istraživanja. U obzir treba uzeti da su, možda, neki od odgovora drugačiji od stvarnog mišljenja roditelja zarad stvaranja *pozitivne slike* o

roditeljima i njihovoj ulozi u obrazovanju djeteta. Takođe, ovim upitnikom nisu bili anketirani svi roditelji već samo oni koji su, u tom trenutku, prisustvovali roditeljskom sastanku.

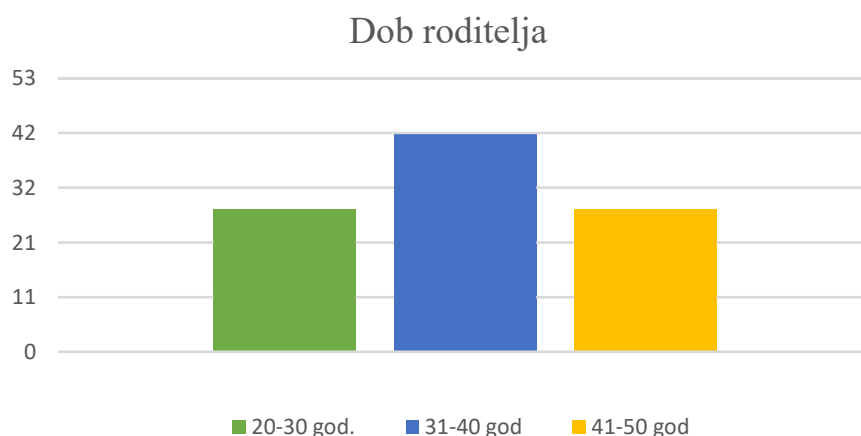
b) Ispitanici istraživanja

U istraživanju je učestvovalo 100 roditelja, čija djeca pohađaju časove engleskog jezika u okviru predškolske ustanove, te djeca koja iste časove ne pohađaju. Ankete su, u najvećoj mjeri valjane (N=95). Djeca roditelja, koji su bili učesnici, su bila uzrasta do 6 godina i pohađali su predškolsku ustanovu u trenutku kada se spvodilo navedeno istraživanje. Učešće u ovom istraživanju je počivalo, isključivo, na principima slobodne volje, te je svako od učesnika imao pravo da se izjasni da li želi da učestvuje u istraživanju ili ne. Od učesnika se nije tražilo da unose svoje lične podatke.

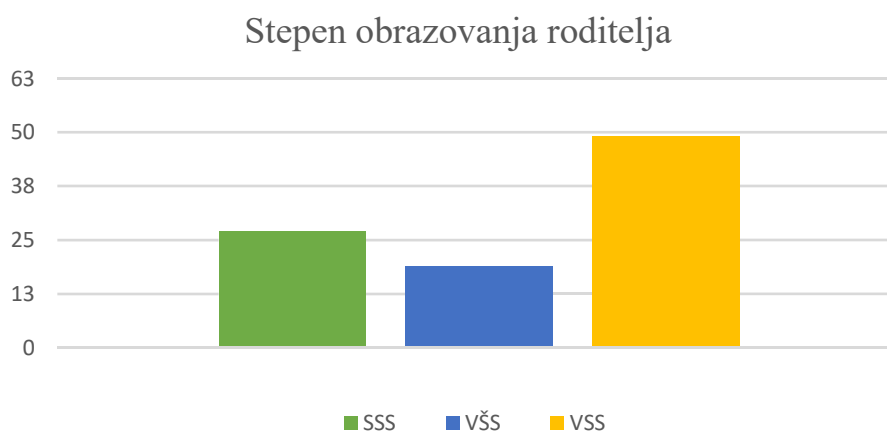
Slika 13. Struktura ispitanika s obzirom na pol (N)

Slika 13. prikazuje strukturu ispitanika s obzirom na pol, na osnovu čega se vidi da je procenat ispitanika, s obzirom na pol, skoro pa izjednačen, s tim da većinu ovoga istraživanja čine žene N= 52. Razlog za ovakvu statistiku, kada je u pitanju struktura učesnika ispitivanja, jeste da su majke, možda, uključnije u obrazovni segment dječijeg života, naročito kada su u pitanju formalni elementi (roditeljski sastanci, priredbe i sl.).

Slika 14. Struktura ispitanika s obzirom na dob (N)

Slika 14. pokazuje da najveći broj ispitanika u ovom istraživanju pripada grupi od 31 do 40 godina ($N=41$). U nešto manjem obimu se nalaze pripadnici grupe od 20-30 godina ($N=27$) i pripadnici grupe od 41-50 godina ($N=27$).

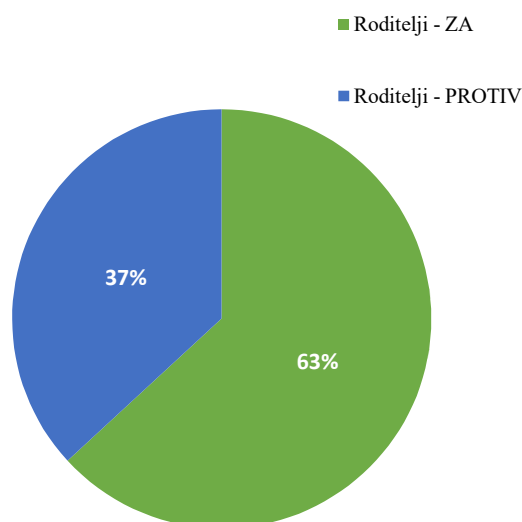
Slika 15. Struktura ispitanika prema stepenu obrazovanja roditelja

Slika 15. pokazuje da se najveći broj ispitanika stekao najviši akademski naziv VSS ($N=49$), nakon toga ispitanici sa najvišim stepenom srednje stručne spreme (SSS) ($N=27$), te ispitanici sa najvišim stepenom više stručne spreme (VŠS) ($N=19$). S obzirom da niko od ispitanika nije naveo da mu je najviši stepen stečenog obrazovanja niža stručna sprema (NSS) ($N=0$), navedeni stepen je izbačen sa dijagrama zbog preglednosti ostalih rezultata. Kako se može primjetiti, veliki broj roditelja stekao je najviši nivo srednje stručne spreme (SSS) što se može dovesti u vezu sa prisustvom značajnog broja roditelja mlađe populacije koji pripadaju dobi od 20-30

godina. Najveći broj ispitanika je, ipak, stekao najviši nivo (ponuđen u ovom upitniku) akademskog obrazovanja (VSS), a to bi, opet, moglo da bude posljedica prisustva najvećeg broja roditelja koji pripadaju starosnoj grupi od 31-40 godina i starosnoj grupi od 41-50 godina. Navedenu relaciju može, u većini slučajeva, da opravda sam tok akademskog života pojedinca prema kojem osoba koja se nalazi u dobi između 31-50 godina treba da je završila etapu akademskog obrazovanja, makar osnovnih akademskih studija.

c) *Analiza i interpretacija rezultata istraživanja*

1. *Da li Vaše dijete pohađa časove engleskog jezika u okviru predškolske ustanove?*

Slika 16. *Struktura ispitanika prema stavovima o prisustvu engleskog jezika u predškolskim ustanovama*

Slika 16. predstavlja uvid u procentualno stanje kada je u pitanju podržavanje stranog jezika u predškolskoj ustanovi, od strane roditelja. U ovu statistiku ušli su roditelji koji su u anketnom upitniku na 2. pitanje (*Da li smatrate prisustvo engleskog jezika u predškolskim ustanovama korisnim ili ne?*) odgovorili sa „*Da, smatram korisnim*“ ili „*Ne, ne smatram korisnim*“. S obzirom da je veći procenat roditelja koji podržavaju prisustvo stranog jezika u predškolskoj ustanovi (N=60), ipak je vrijedno pomenuti da je i dalje značajan procenat roditelja koji ne podržavaju (N=35) prisustvo stranog jezika u predškolskim ustanovama.

Takođe, ovom statistikom se potvrdila i prva postavljena hipoteza ovoga istraživanja: „*Veći je procenat roditelja koji podržavaju usvajanje engleskog jezika u odnosu na one koji isti ne podržavaju*“.

2. Razlika u roditeljskoj percepciji usvajanja engleskog jezika u predškolskoj ustanovi PU „Miki i Mini“ u Prijedoru i njegovom uticaju na budući život djeteta - s obzirom na pol

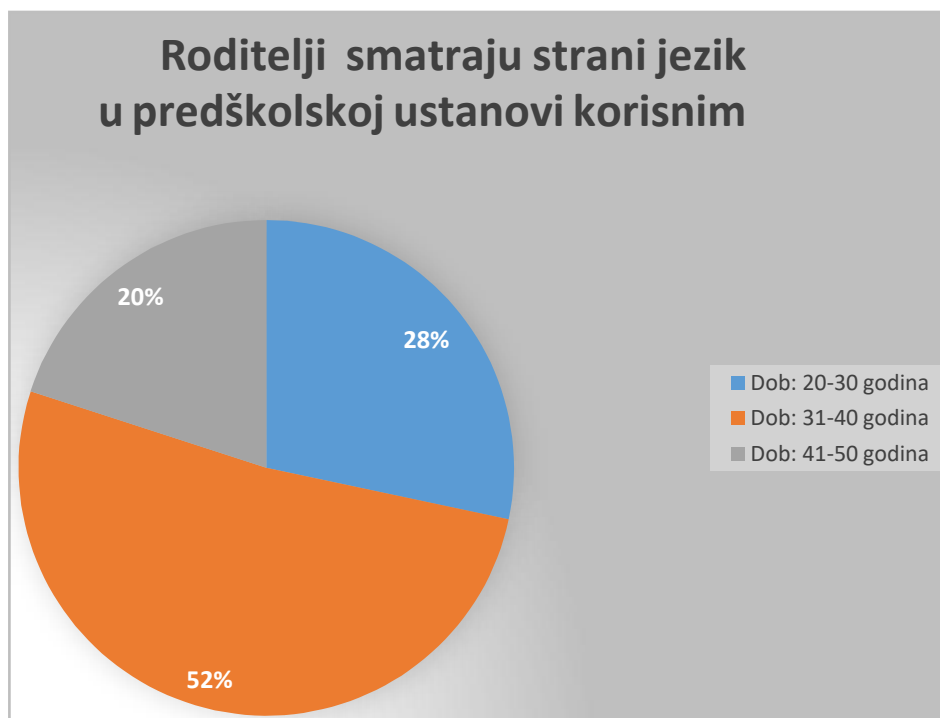
Slika 17. Stepen (ne)slaganja roditelja sa prisustvom engleskog jezika u predškolskoj ustanovi PU "Miki i Mini" u Prijedoru i njegovom uticaju na budući život djeteta

Na osnovu filtriranja rezultata, prema polu, kada je u pitanju ovo pojedinačno istraživanje, dobijeni su sljedeći rezultati: osobe ženskog pola koje smatraju prisustvo engleskog jezika korisnim u predškolskoj ustanovi (35%; N=33), dok manji procenat osoba ženskog pola ne smatra korisnim prisustvo engleskog jezika u predškolskoj ustanovi (13%; N=12). Sa druge strane, broj osoba muškog pola koje smatraju korisnim prisustvo engleskog jezika u predškolskoj ustanovi je, takođe, značajan (31%; N=28) uz određen postotak pripadnika koji ne smatraju korisnim prisustvo engleskog jezika u predškolskoj ustanovi (18%; N=24). Činjenica jeste da većinu učesnika koji podržavaju engleski jezik u predškolskoj ustanovi čine osobe ženskog pola (majke). Jovanović (2017) to objašnjava činjenicom da „što je dete mlađe, to se majke više uključuju u školski život deteta. Kod očeva, takođe, u okviru faktora pomaganja deteta u školskim obavezama: što je dete mlađe, to se očevi više uključuju u pružanju podrške deci u školskim obavezama” (str. 16).

Za najbolji ishod djeteta i njegov uspjeh najvažnija je uključenost oba roditelja (Sarkadi, 2008). Naravno, iako prema rezultatima istraživanja ovoga master rada, statistika pokazuje da majke, u većem procentu, podržavaju prisustvo engleskog jezika u predškolskim

ustanovama, to ne znači da se poriče značajna uloga očeva u razvoju i obrazovanju djece. Posljednjih decenija se uloga očeva mijenja, te i oni preuzimaju neke uloge koje su do tada bile tipične za majke. Veća uključenost roditelja posljednjih decenija se, možda, može objasniti „ekonomskim faktorima i zaposlenjem majki, te feminističkim kritikama tradicionalne strukture društva“ (Tamis-Lemonda, 2004). Kako postojala uključenost oba roditelja u proces vaspitanja i obrazovanja djeteta, sve češće su podjele aktivnosti između roditelja. Tako su prema istraživanju (Sullivan et al., 2013) majke više uključene u proces socijalizacije, razvoja govora, i njegovanja djeteta, dok su očevi više uključeni u fizičke aktivnosti i igru djeteta.

3. Razlika u roditeljskoj percepciji usvajanja engleskog jezika u predškolskoj ustanovi PU „Miki i Mini“ u Prijedoru i njegovom uticaju na budući život djeteta- s obzirom na starosnu dob

Slika 18. Razlika u roditeljskoj percepciji usvajanja engleskog jezika u predškolskoj ustanovi PU "Miki i Mini" u Prijedoru i njegovom uticaju na budući život djeteta - s obzirom na starosnu dob

Prema rezultatima dobijenim ovim istraživanjem vidimo da su se roditelji, starosne dobi od 31 do 40 godina, izjasnili u najvećem procentu (52%; N=31) da smatraju engleski jezik korisnim u predškolskoj ustanovi. Kao jedno objašnjenje moglo bi se i ponuditi da najveći broj pripadnika ove starosne dobi ima visoki ili viši stupanj stručne spreme, te bi se time mogla opravdati otvorenost ove starosne grupe prema stranom jeziku. Nakon prethodne grupe, slijede roditelji starosne dobi od 20 do 30 godina (28%; N= 17) koji su približniji principa modernog i savremenog vremena i koji su svjesni činjenice da engleski jezik predstavlja, vrlo često, uslov

u različitim oblastima ljudskog života: posao, obrazovanje, putovanja i sl. Na kraju, roditelji dobi od 41 do 50 godina (20%; N=12), su doprinijeli ovakvoj statistici jer, vrlo vjerovatno, s obzirom na starosnu dob, mišljenje ispitanika ove starosne grupe, može da bude označeno i godinama ali i iskustvom.

4. Koji je optimalan period za djecu da počnu sa usvajanjem stranog jezika?

Statistika je sljedeća: „Uzrast od 4 – 5 godina (47,36%)“; „Uzrast od 6 – 10 godina (52,64%)“. Prethodni navedeni pokazatelji statističke analize podataka pokazuju da se, ipak, svijest roditelja mijenja i da je sve veći broj onih koji šansu za usvajanje stranog jezika daju periodu prije početka formalnog obrazovanja. Ipak, veći je procenat onih roditelja koji smatraju da je najpogodniji period između 6. i 10. godine života, što bi odgovaralo početku formalnog obrazovanja tj. polaska djece u školu. Vidimo da je značajan procenat roditelja takvog mišljenja da djeca treba da se sa engleskim jezikom upoznaju i prije početka formalnog obrazovanja, što bi se, možda, moglo opravdati činjenicom da način funkcionisanja u savremenom svijetu i življenja, podrazumijeva da ljudska jedinka treba da zna strani jezik (engleski), jer se susreće sa istim u različitim životnim sferama. U nekim situacijama, može da bude prepreka za ostvarivanje različitih ciljeva (posao, putovanja, edukacija i sl.).

5. Da li smatrate da je naknada, za časove engleskog jezika, u okviru predškolske ustanove, visoka?

Čak 36% roditelja se izjasnilo da je *naknada za časove engleskog jezika*, u okviru predškolske ustanove, visoka, dok 64% roditelja nije takvog viđenja. S obzirom na globalnu situaciju, na svjetskom tržištu u prethodnom periodu, roditelji su suočeni sa još jednim problemom, a to je naknada kojom bi svojoj djeci obezbijedili mjesto i šansu da sa usvajanjem stranog jezika krene na ranom predškolskom uzrastu. Možda bi dalja istraživanja ove problematike dala bolji uvid da li je naknada razlog zbog kojeg roditelji ne podržavaju prisustvo engleskog jezika u predškolskoj ustanovi. Kao moguće rješenje mogao bi se osmisliti sistem po kojem će engleski jezik postojati kao dio redovnih aktivnosti u predškolskoj ustanovi i uključen u ukupnu naknadu za boravak djeteta u predškolskoj ustanovi, za razliku od dodatnog plaćanja. Za razliku od Prijedora, u drugim gradovima (npr. Banja Luka), postoje dvojezični vrtići u kojima je engleski jezik prisutan na svakodnevnom nivou kao redovna aktivnost unutar nastavnog plana i programa.

6. Kakvu bi korist, od usvajanja engleskog jezika u predškolskoj ustanovi, Vaše dijete moglo imati u budućnosti?

Ovim pitanjem se tražila povratna informacija o vrsti prisutne motivacije kod roditelja kada je u pitanju usvajanje engleskog jezika u predškolskoj ustanovi. U ovom pitanju su učesnici mogli da zaokruže više odgovora. Ispostavilo se da je kod značajnog procenta roditelja prisutna ekstrinzička i instrumentalna motivacija („*Moći će živjeti u Americi*“, „*Moći će položiti međunarodni ispit (TOEFL, IELTS) - 61%*“, dok je kod 39% roditelja prisutna intrinzička motivacija kada je u pitanju korist od usvajanja engleskog jezika na predškolskom uzrastu („*Moći će da ga koristi za putovanja u zemlje koje voli*“, „*Moći će da ga koristi kako bi proširio/la svoja interesovanja*). Prema drugim istraživanjima (Chavez et al., 2023), kao najčešće benefite usvajanja engleskog jezika, roditelji pominju sljedeće: *Moći će ga koristiti u budućnosti; Otvara nove mogućnosti; Pomaže razvoju dječijih kompetencija*. U većini istraživanja, najčešća vrsta motivacije roditelja, kada je u pitanju pogled na usvajanje engleskog jezika njihove djece, jeste instrumentalna ili ekstrinzička, dok intrinzička motivacija nije toliko česta.

7. *Da li je dijete u porodici, u kojoj živi, izloženo engleskom jeziku?*

Svi učesnici istraživanja (100%) su odgovorili da je njihovo dijete, na neki način izloženo engleskom jeziku.

Izloženost engleskom jeziku	Roditelji
Dijete gleda crtane filmove/ filmove na engleskom jeziku.	70%
Dijete sluša muziku na engleskom jeziku.	5%
U porodici se koristi engleski jezik kao sredstvo komunikacije.	-
U slobodno vrijeme, koristi društvene igre na engleskom jeziku.	25%

Tabela 9. *Izloženost djeteta engleskom jeziku – rezultati istraživanja*

Rezultati ovoga istraživanja potvrđuju činjenicu da su djeca „od najranijeg doba izložena utjecaju elektronskih medija“ (Kantić, 2022, str. 1). Putem multimedijalnog sadržaja,

djeca mogu da usvajaju kako dobre stvari, tako i one loše, ukoliko se ne poštuju određene granice. Djeca veoma brzo uče nove stvari i vještine. Crtani filmovi motivišu djecu da usvajaju strani jezik, jer je strani jezik prikazan u interesantnom obliku, prepunom šarenila, pokreta i zvukova. Vrlo često se može čuti da je dijete samostalno naučilo engleski jezik, uz pomoć crtanih filmova, čak i prije početka formalnog obrazovanja. Veliki broj djece je, koja su tako usvojila engleski jezik, kasnije „mnogo lakše savladalo i gramatička pravila jer su već imala razvijen osjećaj za jezik“ (Savremena osnovna škola i gimnazija, 2020). Da bi djeca stekla izgovor koji je najbliži izvornom govorniku, neophodno je da stranom jeziku budu izložena od ranog uzrasta. Pored crtanih filmova, jedan od načina bi bio i putem muzike kroz tzv. „upoznavanje i jačanje izgovora i gramatike“ (Cohen, 2020, str. 362). S obzirom da je 25% roditelja označilo da je dijete izloženo engleskom jeziku kroz društvene igre, što bi moglo da se tumači kao podstrek za socijalizaciju tj. djeca komuniciraju i provode vrijeme u igri, na stranome (engleskom) jeziku, što bi i bila suština usvajanja engleskog jezika na predškolskom uzrastu – nesvjesno i kroz igru.

8. Da li ste upoznati sa metodama i načinom rada koji se primjenjuju prilikom podučavanja engleskog jezika u predškolskoj ustanovi koju pohađa Vaše dijete; Da li smatrate da bi Vam dodatne informacije o načinu izvođenja časova engleskog jezika u okviru predškolskih ustanova bile od velike koristi? Da li i na koji način procjenjujete dječiji napredak koji je on/ona ostvario/la na časovima engleskog jezika u okviru predškolske ustanove?

Gotovo većina roditelja (N= 80) je upoznata sa načinom izvođenja časova engleskog jezika za predškolski uzrast ali, nasuprot tome, svi učesnici smatraju da bi im dodatne informacije o načinu izvođenja časova engleskog jezika u okviru predškolskih ustanova bile od velike koristi. S obzirom da se, u većini slučajeva, radi o predškolskom uzrastu koji još uvijek nije naučio da čita i piše, otuda su i roditelji mogli zaključiti da u okviru 12. pitanja, ne moraju zaokružiti iskaze kao što su: *Djeca moraju znati da pišu ili čitaju; Djeca posjeduju poseban pribor i sredstva za rad (odgovarajuće knjige, sveske, olovke i sl.)*. Kako su djeca predškolskog uzrasta, izuzetno aktivna, logično je da tvrdnju *Djeca su statična sve vrijeme. Sjede i posmatraju, aktivnost minimalna*, ne trebaju zaokružiti kao tačnu. Pored ponuđenih iskaza roditelji su dodali još neke elemente za koje smatraju da se koriste tokom časova podučavanja engleskog jezika: *Djeca gledaju crtane filmove; Crtaju i boje bojanke; Koriste plastelin i prave figurice; Uče pjesmice napamet; Prerušavaju se; Dobijaju ocjene i slatkiše kao nagradu; Uče engleska slova;*

Svakako, ono što je pozitivno jeste da su roditelji navodili primjere koji nisu ponuđeni kao iskazi, što dalje znači da promišljaju o tome kako, zaista, proces jednog časa engleskog jezika u predškolskoj ustanovi, izgleda. S obzirom na njihove dodatne odgovore, roditelje bi trebalo dodatno edukovati po pitanju metoda koje se koriste u radu sa djecom (TPR metoda i sl.).

U okviru 13. pitanja (*Na koji način procjenjujete dječiji napredak koji je on/ona ostvario/la na časovima engleskog jezika u okviru predškolske ustanove?*), anketnog upitnika, 70% roditelja je zaokružilo tvrdnje: „Dijete je u stanju da prepriča šta je naučio/la na časovima engleskog jezika“ i „Kada ga/ju neko pita za prevod riječi koje su radili, u stanju je da pruži odgovor“; 25% roditelja je zaokružilo iskaz: „Kada se susretne sa predmetima, u svakodnevnim situacijama, koje su mu/joj poznati na engleskom jeziku, imenuje ih“; 5% roditelja je zaokružilo iskaz: „Ništa od navedenog“. Prema karakteristikama koje je Brković (2011) naveo, a koje se tiču dječijeg pamćenja, jasno je da će dijete, na ovome uzrastu, vrlo lako da se sjeti nekog predmeta koje je usvojilo na engleskom jeziku, ukoliko mu/joj se taj predmet nađe u neposrednoj blizini u odnosu na onaj slučaj kada taj isti predmet nije u njegovoj/njenoj neposrednoj blizini. To je samo jedan od primjera, koji ukazuje da uz adekvatno informisanje roditelja, njihova očekivanja bi bila realna i u skladu sa onim što djeca, u suštini, mogu da urade ili nauče.

7. ZAKLJUČAK

U današnje vrijeme se vrlo često kaže da dijete čim dođe na ovaj svijet, već zna neki strani jezik. Bila bi to, naravno, metafora. Iako su kroz ovaj rad prikazane studije i slučajevi koji su se bavili fenomenom da dijete, dok je još u stomaku, sluša, pamti i razvija nekakve njemu svojstvene pojave o jeziku. Brojna su istraživanja potvrdila da su djeca, kasnije, reagovala na glasove i zvukove koje su čula dok su bila u majčinom stomaku.

Djeca prva znanja o jeziku stiču od roditelja/staratelja koji im služe kao model za oponašanje i kada je u pitanju ponašanje ali i govor. Dakle, kuća, dom, porodica su dječiji primarni modeli ponašanja. Kada izađu iz kuće, stupaju u različite interakcije sa vršnjacima i društvenom zajednicom, generalno. Igra je u prirodi svakog djeteta, tako da ono kroz igru uči i razvija se. Vrlo je bitno da razmišljamo kakav primjer pružamo djeci. U interakciji sa porodicom ali sredinom u kojoj boravi, dijete može da usvaja breskrajna znanja među kojima je i znanje o maternjem (prvom) jeziku, ali i znanje o stranom jeziku. U savremenom svijetu, svjedoci smo prisustva engleskog jezika na, gotovo, svakom koraku. Nekada je engleski jezik bio dio formalnog osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, a u posljednje vrijeme se sve više susreće i u predškolskim ustanovama. Kako su djeca, sama po sebi, mala ljudska bića prepuna energije, ushićenosti i emocija, neophodan je poseban pristup kada se govori o radu sa djecom na predškolskom uzrastu, a naročito onda kada je predmet podučavanja, za djecu, strana i nepoznata materija.

Roditelji kao najvažnija nit u djetetovom životu teže da djetetu pruže ono što je najbolje za nju/njega. Njihova odluka o tome da li je nešto dobro ili ne za dijete, opet, zavisi od načina na koji posmatraju navedenu novu praksu u predškolskim ustanovama tj. da li je smatraju korisnom, kakav bi uticaj mogla imati na budućnost djeteta i sl. Ono što se želi ovim putem istaći jeste da bi roditelji dopustili djetetu nešto, oni, prethodno, taj isti element moraju da prihvate kao nešto dobro/korisno. Tako je i prema istraživanju, koje je sprovedeno u gradu Prijedoru, evidentno da je jako veliki broj roditelja koji smatraju korisnim prisustvo engleskog jezika u predškolskoj ustanovi koju njihovo dijete pohađa, ali je i značajan procenat roditelja koji prisustvo engleskog jezika u predškolskoj ustanovi ne smatraju korisnim. S obzirom na veliki procenat roditelja koji podržavaju engleski jezik u predškolskoj ustanovi, reklo bi se da postoji i određena korelacija između broja roditelja koji podržavaju strani jezik i broja djece koja pohađaju časove engleskog jezika u okviru predškolske ustanove - veći je broj djece koja

pohađaju časove engleskog u predškolskoj ustanovi u odnosu na broj djece koja isti ne pohađaju.

S obzirom da je engleski jezik u predškolskoj ustanovi PU „Miki i Mini“ zastupljen tek od 2021/22 godine, stavovi roditelja prema ovoj temi su u pozitivnoj progresiji. Da li je to rezultat upoznavanja i informisanja roditelja o načinu izvođenja, ali i o samom formatu ove dodatne aktivnosti, ostaje nepoznato. Sasvim je jasno da bi rezultati ovog istraživanja, možda, mogli biti veoma drugačiji da je bilo moguće da se roditeljima ponudi upitnik prije uvođenja engleskog jezika kao dodatne aktivnosti u predškolskoj ustanovi, tj. kada nisu imali toliko znanja o načinu podučavanja djece u oblasti stranog jezika, a zatim da su isti popunili nakon određenog perioda – kada su se pobliže upoznali sa samim formatom časova engleskog jezika u predškolskoj ustanovi.

Ovo istraživanje je pokazalo da osobe ženskog pola (majke) u većem procentu podržavaju engleski jezik u predškolskim ustanovama u odnosu na osobe muškog pola (očevi). To bi se moglo opravdati i nalazima drugih istraživanja (Sullivan et al., 2013; Tamis-Lemonda, 2004) koja su prikazana u ovome radu, a koje svjedoče o tome da majke ipak učestvuju u više oblasti života djeteta u odnosu na očeve ali i da se posljednjih decenija prisustvo i uloga očeva promijenila u pozitivnom smislu.

Najveći procenat roditelja koji podržavaju engleski jezik pripadaju starosnoj grupi 30-40 godina i starosnoj grupi 20-30 godina, dok najmanji postotak roditelja koji podržavaju engleski jezik u predškolskoj ustanovi pripada starosnoj grupi 40-50 godina. U odnosu na starije generacije, mlađe generacije roditelja se danas mnogo više susreću sa engleskim jezikom nego što je to bio slučaj sa starijim generacijama. Poučena svojim iskustvom, mlađa generacija roditelja smatra engleski jezik bitnim u predškolskom uzrastu.

Kako bi se dijete pravilno razvijalo, neophodno je da postoji „cirkulacija“ informacija između vaspitno-obrazovne institucije i porodice, tj. roditelj treba da sa vaspitačem/predavačem uspostavi liniju komunikacije putem koje će razmjenjivati bitne informacije o djetetu. Iznenađujuće je da i dalje postoji značajan broj roditelja koji ne traže od vaspitača/predavača povratnu informaciju o napretku djeteta. Možda bi se takav konačan ishod mogao objasniti ubrzanim tempom života roditelja, gdje jako malo vremena ostaje da se posveti odgoju djeteta. Roditelji su, prema ovome istraživanju, informisani o načinu izvođenja časova engleskog jezika u predškolskoj ustanovi, ali i dalje smatraju da bi im dodatne informacije bile od koristi. Stavka koja je vrijedna pomena, nakon analize rezultata istraživanja, jeste da

roditelji znaju kako se engleski jezik, kao strani, podučava na predškolskom uzrastu ali bi bilo korisno proširiti, dodatno, njihova znanja iz određenih oblasti dječije psihologije. Razlog za dodatno informisanje roditelja po pitanju dječije psihologije je zbog činjenice što je veliki broj ispitanika naveo sljedeće načine provjere usvojenosti sadržaja sa časova engleskog jezika: *ono mora biti sposobno da prepriča naučeno; prevede riječi sa maternjeg na engleski ili obrnuto - što je za dijete na ranom predškolskom uzrastu, gotovo, nemoguće*. Jedno od mogućih rješenja bilo bi da se organizuju periodični sastanci ili radionice sa roditeljima ili da se roditeljima omogući tzv. *info* ili *demo* čas, gdje bi oni, u suštini, vidjeli kako izgleda jedan čas engleskog jezika u predškolskoj ustanovi, sa predškolskim uzrastom.

8. LITERATURA

- Alexiou, W. Z. (2020). *Advancing English Language Teaching*. Dubai: Zayed University Press.
- Bailey, A. (2023, November 29). *Cognitive Development Theory: What Are the Stages?* Retrieved from Verywell Health: <https://www.verywellhealth.com/cognitive-development-5220803>
- Baran-Lucarz, M. (2011). The relationship between language anxiety and the actual and perceived levels of foreign language pronunciation. *Studies in Second Language Learning and Teaching*; 1(4), 491-514.
- Brković, A. D. (2011). *Razvojna psihologija*. Čačak: Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju - Čačak.
- Broad, D. (2020). Literature Review of Theories of Second Language Acquisition. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*; Volume 7, Issue 1, 80-86.
- Brutt-Griffler, J. (2002). *World English: A Study of its Development*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Buljubašić-Kuzmanović, V. (2010). Socijalne kompetencije i vršnjački odnosi u školi. *Pedagoški istraživanja*; 7 (2), 191–203.
- Butler, H. (2023, August 7). *12 Common Household Items That Can Be Used as Kids' Toys*. Retrieved from Love to Know: <https://www.lovetoknow.com/parenting/toddlers/household-items-that-can-be-used-as-toys>
- Butterworth, M. H. (2002). *Developmental Psychology: A Student's Handbook*. London: Psychology Press Ltd.
- Cameron, L. (2001). *Teaching Languages to Young Learners*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chavez J. V., H. G. (2023). Parental support strategies and motivation in aiding their children learn the English Language. *Forum for Linguistic Studies* 5(2):1541, 1-16.
- Chen, A. P.-L. (2013). The Daily Text: Increasing Parental Involvement in Education with Mobile Text Messaging. *Journal of Educational Technology Systems*; 41(4), 353-367.
- Chomsky, N. (2006). *Language and Mind (Third Edition)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chouvarda, E. G. (2012). Developing Plurilingual Children: Parents' Beliefs and Attitudes towards English Language Learning and Multilingual Learning. *World Journal of English Language* 2(3), 1-13.
- Cohen, C. R. (2020). The Impact of Music on Language Acquisition . *Mid-Western Educational Researcher* ; Volume 32, Issue 4 , 350-368.
- Consulting, J. T. (2010, September 16). *First Language Acquisition*. Retrieved from Minnesota State University Moorhead: <https://web.mnstate.edu/houtsli/tesl551/LangAcq/page1.html>
- Consulting, J. T. (2010a, August 24). *The Stages of First Language Acquisition: The Babbling Stage*. Retrieved from Minnesota State University Moorhead: <https://web.mnstate.edu/houtsli/tesl551/LangAcq/page2.html>

- Consulting, J. T. (2010c, August 24). *The Stages of First Language Acquisition: The Two Word Stage*. Retrieved from Minnesota State University Moorhead: <https://web.mnstate.edu/houtsli/tesl551/LangAcq/page4.html>
- Consulting, J. T. (2010a, August 24). *The Stages of First Language Acquisition: The Telegraphic Stage*. Retrieved from Minnesota State University Moorhead: <https://web.mnstate.edu/houtsli/tesl551/LangAcq/page5.html>
- Curtain, H. (2009). Assessment of early learning of foreign languages in the USA. In M. N. (Editor), *The Age Factor and Early Language Learning* (pp. 59-82). Berlin: Walter de Gruyter.
- Ćuro, A. (2023, Januar 3). *Razvoj govora*. Retrieved from Svjetlo riječi: <https://www.svjeterijeci.ba/razvoj-govora/>
- Daud D., C. P. (2022). Exploring the Causes of Fear of Foreign Language Learning. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*; 12(10), 3210-3223.
- Diaz, A. M. (2017, November 16). *The critical period hypothesis in language acquisition*. Retrieved from Modern Polyglots: <https://polyglotscorner.wordpress.com/2017/11/16/the-critical-period-hypothesis-in-language-acquisition/>
- Duan, Y. (2021). The Application of Total Physical Response Method (TPR) in Preschool Children's English Teaching. *Theory and Practice in Language Studies*; Vol. 11, No. 10, 1323-1333.
- Ellis, R. (1986). *Understanding Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Encyclopaedia Britannica. (2024, March 27). *Maria Montessori: Italian educator*. Retrieved from Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Maria-Montessori>
- Ergül, G. K. (2020). Teachers' perceptions of the role of parental involvement in teaching English to young learners. *Journal of Language and Linguistic Studies*; 16(3), 1167-1176.
- Erk M., T. B. (2022). Rano učenje engleskog jezika iz perspektive roditelja djece vrtićke i mlade školske dobi. *Nova prisutnost*; 20(3), 603-615.
- Ertheo: Educational Agency. (n.d.). Benefits of learning a second language as a child | Ertheo Education & Sport. Retrieved from Ertheo: Educational Agency: <https://www.ertheo.com/blog/en/learning-a-second-language/>
- European Commission / EACEA / Eurydice. (2023). *Key data on teaching languages at school in Europe – 2023 edition*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2012, September 20). *Children in Europe start learning foreign languages at an increasingly early age*. Retrieved from European Commission: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_12_990
- Evropska komisija/EACEA/Eurydice. (2017). *Ključni podaci o nastavi jezika u školama u Evropi – izdanje 2017. izvještaj Eurydice*. Luksemburg: Izdavačka kancelarija Evropske unije.
- Eyerly, A. (2000, March 10). *UCLA Researchers Map Brain Development in Four Dimensions, Revealing Stage-Specific Growth Patterns in Children*. Retrieved from UCLA: <http://users.ioni.ucla.edu/~thompson/MEDIA/ucnewswire.html>

- Forbes. (2005, October 24). *Noam Chomsky On Why Kids Learn Languages Easily*. Retrieved from Forbes: https://www.forbes.com/2005/10/19/chomsky-noam-language-learning-comm05-cx_de_1024chomsky.html?sh=7b56086311e2
- Galić, A. (2023, Septembar). *Privatne škole u vrtićim: podela dece još "od pelena"*. Retrieved from Biznis i Finansije: <https://bif.rs/2023/09/privatne-skole-u-vrticima-podela-dece-jos-od-pelena/>
- Glavaš, O. (2022). Uloga afektivnih faktora u učenju stranog jezika. *Bjelovarski učitelj: časopis za odgoj i obrazovanje; Vol. 27, No. 1-3*, 64-71.
- Gutek, G. L. (2003). Maria Montessori: Contributions to Educational Psychology. In B. J. Schunk, *Educational Psychology: A Century of Contributions* (pp. 171-188). New York: Routledge.
- Hadley, T. P. (2022). Parent Responsivity, Language Input, and the Development of Simple Sentences. *Journal of Child Language; 51(1)*, 1-27.
- Hakyemez-Paul, S. (2015). Turkish early childhood educators on parental involvement. *European Educational Research Journal; 14(1)*, 100-112.
- Hamilton, L. (2023, October 12). *Usvajanje jezika: definicija, značenje & Teorije*. Retrieved from EDUCAREFORMA: <https://educareforma.com.br/hr/usvajanje-jezika-definicija-znacenje-teorije#koje-su-glavne-teorije-o-usvajanju-drugog-jezika>
- Hart, B. (1991). Input frequency and children's first words. *First Language; 11(32)*, 289-300.
- Hoefnagel-Höhle, C. E. (1978). The Critical Period for Language Acquisition: Evidence from Second Language Learning. *Child Development; Vol. 49, No. 4*, 1114-1128.
- Honig, A. S. (1982). Parent involvement in early childhood education. In B. S. (Editor), *Handbook of research in early childhood education* (pp. 426-455). New York: The Free Press.
- Hu, R. (2016). The Age Factor in Second Language Learning . *Theory and Practice in Language Studies; Vol. 6, No. 11,* 2164-2168.
- Jackson, M. L. (2008). An Exploration of Chinese EFL Learners' Unwillingness to Communicate and Foreign Language Anxiety. *The Modern Language Journal; Vol. 92(1)*, 71-86.
- Jovanović, M. M. (2017). Uključenost roditelja u školske aktivnosti. *Godišnjak za pedagogiju; II/1*, 9-20.
- Kantić A., F. K. (2022, May). *Izloženost elektronskim medijima i njihov utjecaj na razvoj djeteta*. Retrieved from Research Gate: https://www.researchgate.net/publication/360941088_Izlozenost_elektronskim_medijima_i_njihov_utjecaj_na_razvoj_djeteta
- Kalaiselvi, V. (2020, June 28). *JEAN PIAGET'S THEORY OF COGNITIVE DEVELOPMENT*. Retrieved from SlideShare: <https://www.slideshare.net/TCPLibrary/jean-piagets-theory-of-cognitive-development-236314619>
- Koblin, J. (2020, October 29). *Jean Piaget's Theory of Cognitive Development*. Retrieved from Sprouts: <https://sproutsschools.com/piaget-cognitive-development-theory/>

- Kocaman, N. K. (2015). Parents' Views Regarding Foreign Language Teaching In Pre-School Institutions. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology; Special Issue for INTE 2015* , 383-393.
- Köksal, O. (2021). Investigating parents' and teachers' views on teaching English in preschool period . *International Journal of Curriculum and Instruction; 13(3)*, 2868-2887.
- Krashen, S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon Press Inc.
- Kucker S. C., C. Z. (2021). Taking parent personality and child temperament into account in child language development. *British Journal of Developmental Psychology; 39(2)*, 540-565.
- Lefevre, A. (1981). Translated Literature: Towards an Integrated Theory. *The Bulletin of the Midwest Modern Language Association; Vol. 14, No. 1*, 68-78.
- Lemetyinen, H. (2023, September 7). *Language Acquisition Theory*. Retrieved from Simply Psychology: <https://www.simplypsychology.org/language.html>
- Leong, E. B. (1996). *Tools of the Mind: The Vygotskian Approach to Early Childhood Education*. New Jersey: Pearson Education Inc.
- Lightbown, N. S. (2006). *How Languages are Learned (Third Edition)*. Oxford: Oxford University Press.
- Lillard A., A. M. (2011). Pretend Play and Cognitive Development. In U. Goswami, *The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Cognitive Development; Second Edition* (pp. 285-311). Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Machado, O. M. (1996). In Defense of Piaget's Theory: A Reply to 10 Common Criticisms. *Psychological Review; Vol. 103(1)*, 143-164.
- Mahmutović, A. (2012, April 8). *Priprema djece za polazak u školu*. Preuzeto sa Asocijacija Majka i Dijete: <https://majkaidijete.ba/priprema-djece-za-polazak-u-skolu/>
- Main, P. (2023, July 20). *Cognitive Development: Chomsky's Theory*. Retrieved from Structural Learning: <https://www.structural-learning.com/post/chomskys-theory>
- Majević, S. (2018, Februar 18). *Jezički razvoj deteta između prve i druge godine*. Retrieved from Stetoskop: <https://www.stetoskop.info/kutak-za-bebe/jezicki-razvoj-deteta-izmedju-prve-i-druge-godine>
- Mariani B., G. N. (2023). Prenatal experience with language shapes the brain. *Science Advances; Vol. 9, Issue 47*, 1-7.
- May L., K. B.-H. (2011). Language and the Newborn Brain: Does Prenatal Language Experience Shape the Neonate Neural Response to Speech? *Frontiers in Psychology; Volume 2, Article 222*, 1-9.
- McCabe, D. K. (2001). Bringing It All Together: The Multiple Origins, Skills, and Environmental Supports of Early Literacy. *Learning Disabilities Research and Practice; 16(4)*, 186-202.
- Miller, P. H. (2011). Piaget's Theory: Past, Present, and Future. In U. Goswami, *The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Cognitive Development; Second Edition* (pp. 649-672). Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

- Montessori, M. (1949). *The Absorbent Mind*. Adyar: The Theosophical Publishing House.
- Moon, J. (2000). *Children Learning English*. Oxford: Macmillan Heinemann English Language Teaching.
- Moosa S., S. A. (2001). Teacher Perceptions of Arab Parent Involvement in Elementary Schools. *School Community Journal; Vol. 11, No. 2*, 7-26.
- Multiword Stage*. (n.d.). Retrieved from Study Smarter: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/english/language-acquisition/multiword-stage/>
- Mulyani, P. K. (2019). Innatist and Interactionist Learning Approaches of Elementary School Students' Language Acquisition. *HUMANIORA; Vol. 31, No. 1*, 14-20.
- Noble, D. K. (2020). Parental Language and Learning Directed to the Young Child. *The Future of Children; 30(2)*, 71-92.
- Nunan, D. (2003). The Impact of English as a Global Language on Educational Policies and Practices in the Asia-Pacific Region. *TESOL Quarterly; Volume 37, Issue 4*, 589-613.
- Oakley, L. (2004). *Cognitive Development*. London: Routledge.
- Orlić, P. (n.d.). *Razvoj jezika i govora*. Retrieved from Kokolingo: <https://www.kokolingo.hr/edukativni-kutak/razvoj-jezika-i-govora>
- Öz, G. K. (2018). Parental Involvement in English Language Education: Understanding Parents' Perceptions. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET); 5(4)*, 832-847.
- Petro, D. (n.d.). *Komunikacija, jezik i govor - razvoj i poticanje*. Retrieved from Dječju vrtić Malesnica: <https://vrtic-malesnica.zagreb.hr/?id=312>
- Petrović, M. M. (2019). Input i postignuće u usvajanju stranog jezika. *Anali Filološkog fakulteta; 31(1)*, 183-212.
- Poyraz, E. (2017). The effects of parental involvement in English language learning of secondary school students. *ELT Research Journal; 6(3)*, 250-275.
- Pregrad, I. Č. (2018, April 25). *Lav Vigotski*. Retrieved from Zagrebačko psihološko društvo: <https://zgpd.hr/2018/04/25/lav-vigotski/>
- Prior, J. (2024, January 12). *English Language Statistics: How Many People Learn English?* Retrieved from DoTEFL: <https://www.dotefl.com/english-language-statistics/>
- Rajić, V. (2015). Dječji doživljaj igre u predškolskoj i ranoj školskoj dobi. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu; Vol. 64 No. 4.*, 603-620.
- Rao, J. C. (2003). Parental Beliefs About School Learning and Children's Educational Attainment: Evidence from Rural China. *Ethos; 31(3)*, 330-356.
- Roberts, W. P. (1959). *Speech and Brain Mechanisms*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Robotić, P. (2015). Zamke virtualnog svijeta: zaštita djece i mladih na internetu i prevencija ovisnosti. *Journal of Applied Health Sciences = Časopis za primijenjene zdravstvene znanosti; Vol. 1, No. 2*, 81-96.

- Rock Foundation. (2023, November 10). *Involving Parents in the Preschool Experience: Strategies for Effective Communication and Collaboration*. Retrieved from Rock Foundation: Preschool & Daycare: <https://rockfoundationpreschool.com/involving-parents-in-the-preschool-experience-strategies-for-effective-communication-and-collaboration/>
- Rowe, M. L. (2012). A Longitudinal Investigation of the Role of Quantity and Quality of Child-Directed Speech in Vocabulary Development. *Child Development; Volume 83, Issue 5*, 1762-1774.
- Schoppe-Sullivan S., (2013). Comparisons of levels and predictors of mothers' and fathers' engagement with their preschool aged children. *Early Child Development and Care, 183*(3-4), 498-514.
- Sarkadi A., R. K. (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: a systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica; Volume 97, Issue 2*, 153-158.
- Savremena osnovna škola i gimnazija. (n.d.). *Savremena osnovna škola i gimnazija*. Retrieved from Kako da Vaše dete nauči engleski jezik i tečno da progovori?: <https://www.savremena-osnovna.edu.rs/kako-da-vase-dete-nauci-engleski-jezik/>
- Selimović, H. (2011). Učenje djece predškolske dobi. *Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu; Vol. 6*, 145-160.
- Shameem, T. (2010, March 4). *The Behaviourist Theory*. Retrieved from Tanvir's Blog: <https://tanvirhdhaka.blogspot.com/2010/03/behaviourist-theory.html>
- Sharma, S. C. (2004). *Philosophy of Education*. Delhi: Atlantic Publishers & Distributors.
- Shelestova, A. G. (2016). Creativity Development: The Role of Foreign Language Learning . *International Journal of Environmental & Science Education; Vol. 11, No. 15*, 8163-8181 .
- Silić, A. (2007). Stvaranje poticajnog okruženja u dječjem vrtiću za komunikaciju na stranome jeziku. *Odgojne znanosti; Vol. 9, Br. 2*, 67-84.
- Snow, C. E. (1972). Mothers' Speech to Children Learning Language . *Child Development; Vol. 43, No. 2*, 549-565.
- Spreeuwenberg, R. (2022, February 18). *Why parent involvement is so important in early childhood education*. Retrieved from HiMama: <https://www.himama.com/blog/why-parent-involvement-is-important-in-preschool/>
- Stanisavljevic, K. (2022). Pozorište u obrazovanju i njegov uticaj na razvoj imaginacije kod dece. *Krugovi detinjstva; God. 10, Br. 2*, 21-29.
- Stillings N., S. E. (1995). *Cognitive Science: An Introduction, Second Edition*. London: Bradford Books.
- Stojiljković, I. (2019a, Mart 19). *Značaj simboličke igre za razvoj deteta*. Retrieved from Defektolog Irena: Blog o dečjem razvoju: <https://defektologirena.home.blog/2019/03/19/znacaj-simbolicke-igre-za-razvoj-deteta/>
- Stroud, L. W. (2006). Anxiety and Identity in the Language Classroom. *RELC Journal: A Journal of Language Teaching and Research; Volume 37 (3)*, 299-307.

- Study Smarter. (n.d.). *Language Acquisition Support System*. Retrieved from StudySmarter: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/english/language-acquisition/language-acquisition-support-system/>
- Tabors, P. O. (2008). *One Child, Two Languages: A Guide for Early Educators of Children Learning English as a Second Language*. Baltimore, Maryland: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Tamis-Lemonda, M. E. (2004). The Role of the Father: An Introduction. In M. (Editor), *The role of the father in child development (4th edition)* (pp. 1-31). West Sussex: John Wiley & Sons, Inc.
- Terell, S. K. (1998). *The Natural Approach: Language Acquisition in the Classroom*. London: Prentice Hall ELT.
- Trebešanin, Ž. (2000). *Rečnik psihologije*. Beograd: Stubovi kulture.
- Tumpić, M. (2020). Značaj montesori pristupa u savremenom društvu. *Krugovi detinjstva; Godina 8, Broj 2*, 23-34.
- Ulić, J. (2020). Uloga stvaralaštva u montesori metodu. *Krugovi detinjstva; Godina 8, Broj 2*, 67-77.
- Vansintjan, G. (2019). Memory: An Extended Definition. *Frontiers*, 1-5.
- Velišek-Braško, O. (2020). Postoje li zajedničke tačke koncepcija montesori pedagogije i "godina uzleta"? *Krugovi detinjstva; Godina 8, Broj 2*, 35-50.
- Vinney, C. (2020, January 13). *The Montessori Method and Sensitive Periods for Learning*. Retrieved from ThoughtCo.: <https://www.thoughtco.com/montessori-method-4774801>
- Vizek-Vidović V., D. M.-Š. (2003). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb : IEP.
- Vukoje, J. (2012). Osnovne funkcije savremene porodice. *SVAROG; 1(4)*, 137-144.
- Wati, S. (2016). Parental Involvement and English Language Teaching to Young Learners: Parents' Experience in Aceh. *PROSIDING ICTTE FKIP UNS 2015; Vol. 1, No. 1*, 527-533.
- Wood, D. (1998). *How Children Think and Learn (2nd Edition)*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Xuesong, G. (2006). Strategies Used by Chinese Parents to Support English Language Learning: Voices of 'Elite' University Students. *RELC Journal; 37(3)*, 285-298.
- Yildiz, Y. (2012). *Beyond the Mother Tongue: The Postmonolingual Condition*. New York: Fordham University Press.
- Yoon, M. (2020, September 28). *The Importance of Learning English at an Early Age*. Retrieved from Cambridge English for Life: <https://www.cambridgeforlife.org/articles/learning-english/the-importance-of-learning-english-at-an-early-age>
- Ytreberg, W. A. (2004). *Teaching English to Children*. London: Longman.
- Zečević I., J. B. (2009, Decembar). *Utjecaj televizije na djecu i maloljetnike*. Sarajevo: Bosna i Hercegovina: Regulatorna agencija za komunikacije. Retrieved from Bosna i Hercegovina: Regulatorna agencija za komunikacije.

9. PRILOZI

PRILOG 1

ANKETNI UPITNIK ZA RODITELJE

Dragi roditelji,

Pred Vama se nalazi upitnik koji ima za cilj ispitati Vaše stavove na temu učenja engleskog jezika u predškolskoj ustanovi koju Vaše dijete pohađa. Vaši odgovori su **anonimni** i zato Vas molim da iskreno odgovorite na sva pitanja. Vaši odgovori neće biti dostupni vaspitačima niti drugom osoblju i stoga Vas molim da na pitanja odgovarate slobodno i iskreno. Pažljivo čitajte upute za popunjavanje ovog upitnika. Na pitanja odgovarate tako što izaberete jedan od ponuđenih odgovora ili dopunite/dodate vlastiti odgovor. Važno je naglasiti da u ovom upitniku nema tačnih ili netačnih odgovora, te Vas molim da iskreno odgovarate. Zahvaljujem se svima koji će ispuniti ovu anketu i na taj način doprinijeti istraživanju koje mi je potrebno za izradu završnog rada na master studiju. Hvala unaprijed!

POL:	STAROSNA DOB:	OBRAZOVANJE:
Muško	20-30	NSS
Žensko	30-40	SSS
	40-50	VŠS
		VSS

- 1) Da li Vaše dijete pohađa časove engleskog jezika u okviru predškolske ustanove?
Da
Ne
- 2) Da li smatrate prisustvo engleskog jezika u predškolskim ustanovama korisnim ili ne?
Da, smatram korisnim.
Ne, ne smatram korisnim.
- 3) Kada bi, prema Vašem mišljenju, djeca trebala da počnu sa učenjem stranog jezika?
Uzrast 4-5 godina
Uzrast 6-10 godina
Uzrast 11 godina i stariji
- 4) Da li smatrate da je naknada, za časove engleskog jezika, u okviru predškolske ustanove, visoka?
Da.
Ne.
- 5) Kako biste procijenili sopstveno trenutno znanje engleskog jezika?
Početni (A1-A2)
Srednji (B1-B2)
Napredni (C1-C2)
- 6) Da li smatrate da bi učenje engleskog jezika u predškolskim ustanovama olakšalo djeci dalje učenje pomenitog jezika u budućnosti?
Da
Ne

- 7) Kakvu bi korist, od učenja engleskog jezika, Vaše dijete moglo imati u budućnosti? Zaokružite tačne tvrdnje.
- Moći će da komunicira sa strancima
 - Moći će da ga koristi za putovanja u zemlje koje voli
 - Moći će da čita literaturu na stranom jeziku
 - Moći će živjeti u Americi/Velikoj Britaniji
 - Moći će položiti međunarodni ispit (TOEFL, IELTS)
 - Moći će pomoći roditeljima prilikom sporazumijevanja na engleskom jeziku sa drugim osobama engleskog govornog područja
 - Moći će ga koristiti kako bi proširio/la svoja interesovanja.
- 8) Da li je dijete u porodici u kojoj živi izloženo engleskom jeziku?
- Da.
- Ne.
- 9) Ukoliko je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio „Da“, zaokružite tvrdnje koje su tačne.
- Dijete gleda crtane filmove/ filmove na engleskom jeziku.
 - Dijete sluša muziku na engleskom jeziku.
 - U porodici se koristi engleski jezik kao sredstvo komunikacije.
 - U slobodno vrijeme, koristi društvene igre na engleskom jeziku.
- 10) Da li, i u kojoj mjeri, koristite engleski jezik?
- Da, svakodnevno.
 - Rijetko, u slučajevima kada je konverzacija na engleskom jeziku zaista neophodna.
 - Nikada
- 11) Da li ste upoznat/i sa metodama i načinom rada koji se primjenjuje prilikom podučavanja engleskog jezika u predškolskoj ustanovi koju pohađa Vaše dijete?
- Da, upoznat/a sam.
 - Ne, nisam upoznat/a.

12) Zaokružite iskaze za koje smatrate da odgovaraju metodi/ načinu izvođenja časova engleskog jezika u predškolskoj ustanovi koju Vaše dijete pohađa. Zaokružite tvrdnje koje su tačne.

- Djeca posjeduju poseban pribor i sredstva za rad (odgovarajuće knjige, sveske, olovke i sl.)
- Djeca moraju znati da pišu ili čitaju.
- Za rad se koriste materijali kao što su gumene/drvene igračke, kartice koje odgovaraju ciljanom gradivu.
- U radu se koristi specifičan muzički materijal.
- U radu se koristi igra kao sredstvo podučavanja.
- Djeca su statična sve vrijeme. Sjede i posmatraju, aktivnost minimalna.
- Djeca su u pokretu najveći dio časa.

• _____
_____ (Vaš odgovor).

13) Da li i na koji način procjenjujete dječiji napredak koji je on/ona ostvario/la na časovima engleskog jezika u okviru predškolske ustanove? Zaokružite tvrdnje koje su tačne.

- Dijete je u stanju da prepriča šta je naučio/la na časovima engleskog jezika.
- Kada ga/ju neko pita za prevod riječi koje su radili, u stanju je da pruži odgovor.
- Kada se susretne sa predmetima, u svakodnevnim situacijama, koje su mu/joj poznati na engleskom jeziku, imenuje ih.
- Ništa od navedenog.

• _____
_____ (Vaš odgovor).

14) Da li smatrate da bi Vam dodatne informacije o načinu izvođenja časova engleskog jezika u okviru predškolskih ustanova bile od velike koristi?

Da

Ne

15) Kojem uzrastu pripada Vaše dijete?

Dijete uzrasta do 2 godine

Dijete uzrasta od 2 do 3 godine

Dijete uzrasta od 4 do 6 godina

9.1. Popis slika

Slika 1. Pijažeova teorija kognitivnog razvoja.....	5
Slika 2. Senzomotorni stadijum prema Pijažeovoj teoriji.....	6
Slika 3. Preoperacioni stadijum prema Pijažeovoj teoriji.....	7
Slika 4. Primjer simboličke funkcije - igra oponašanja.....	8
Slika 5. Stadijum konkretnih operacija prema Pijažeovoj teoriji.....	9
Slika 6. Stadijum formalnih operacija prema Pijažeovoj teoriji.....	9
Slika 7. Primjer kako se engleski jezik širio i mijenjao.....	27
Slika 8. Jezik i kritični period za usvajanje istog.....	30
Slika 9. Lista deset država sa najvišim nivoom znanja engleskog jezika.....	32
Slika 10. Lista država sa najvišim nivoom znanja engleskog jezika.....	33
Slika 11. Početni uzrasti na kojima se uvode prvi i drugi strani jezik kao obavezni predmeti za sve učenike u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, 2016/17.....	37
Slika 12. Početni uzrasti na kojima se uvode prvi i drugi strani jezik kao obavezni predmeti za sve učenike u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, 2021/22.....	37
Slika 13. Struktura ispitanika s obzirom na pol (N).....	46
Slika 14. Struktura ispitanika s obzirom na dob (N).....	47
Slika 15. Struktura ispitanika prema stepenu obrazovanja roditelja.....	47
Slika 16. Struktura ispitanika prema stavovima o prisustvu engleskog jezika u predškolskim ustanovama.....	48
Slika 17. Stepen (ne)slaganja roditelja sa prisustvom engleskog jezika u predškolskoj ustanovi PU "Miki i Mini" u Prijedoru i njegovom uticaju na budući život djeteta.....	49
Slika 18. Razlika u roditeljskoj percepciji usvajanja engleskog jezika u predškolskoj ustanovi PU "Miki i Mini" u Prijedoru i njegovom uticaju na budući život djeteta - s obzirom na starosnu dob.....	50

9.2. Popis tabela

Tabela 1. Povećanje opsega radnog pamćenja sa uzrastom.....	16
Tabela 2. Karakteristike stadijuma usvajanja prvog jezika.....	21
Tabela 3. Razlike između procesa učenja i usvajanja.....	23
Tabela 4. Prosječan redoslijed usvajanja gramatičkih morfema engleskog jezika kao stranog jezika.....	23
Tabela 6. Prednosti usvajanja engleskog jezika na predškolskom uzrastu.....	30
Tabela 7. Standardi za učenje stranog jezika u 21. vijeku.....	34
Tabela 8. Zastupljenost engleskog jezika kao stranog u predškolskim ustanovama širom Evrope.....	35
Tabela 9. Izloženost djeteta engleskom jeziku – rezultati istraživanja.....	52

10. BIOGRAFIJA AUTORA

Andrea Stanišić je rođena 26.4.1997. godine u Prijedoru, Republika Srpska-Bosna i Hercegovina.

Osnovnu školu je završila u Prijedoru sa odličnim uspjehom, a nakon toga i Gimnaziju u Prijedoru.

Poslije završetka Gimnazije upisuje se na Filološki fakultet - smjer engleski jezik i književnost u Banjoj Luci na kojem i diplomira 2021.godine.

Tokom studiranja, a kasnije i po završetku fakulteta, radila je kao predavač engleskog jezika u predškolskim ustanovama, gdje je stekla dragocjeno iskustvo kada je u pitanju podučavanje engleskog jezika na predškolskom uzrastu. Ovim poslom se bavi od 2018. do 2021. godine.

Na Filološkom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci se 2022. godine upisuje na drugi ciklus studija – smjer: metodika nastave stranih jezika i književnosti.

U priodu od novembra 2022. do jula 2023. godine zapošljava se u preduzeću „Niskogradnja Marjanović d.o.o“ u Prijedoru. Obavljala je poslove prevođenja dokumentacije sa engleskog na srpski jezik i obrnuto, u okviru projekta izgradnje auto-puta Banja Luka – Prijedor. Osnovni domeni rada su bili konsektivno i simultano prevođenje; prevođenje različitih tipova službenih dokumenata.

U periodu od jula 2023. godine do danas, zaposlena je u kineskoj kompaniji „China Construction Third Engineering Bureau Corporation Limited“ u mjestu Srednja Lamovita, na poziciji asistenta inženjera za zaštitu na radu, u okviru projekta izgradnje auto-puta Banja Luka – Prijedor. Obavlja poslove prevoda različitih tipova dokumentacije iz oblasti građevinarstva, te zaštite životne sredine i zaštite na radu.

Osnovna interesovanja i hobiji su joj pisanje poezije i priča za djecu, gluma i web-dizajn.

Formular (Prilog 2)

Прилог 2.

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора мастер/магистарског рада

Датум, мјесто и држава рођења аутора

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година

дипломирања Датум одбране завршног/дипломског рада аутора

Наслов завршног/дипломског рада аутора

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског

рада Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер/магистарског

рада Назив факултета/Академије на коме је мастер/магистарски рад

одбрањен Наслов мастер/магистарског рада и датум одбране

Научна област мастер/магистарског рада према CERIF шифрарнику

Имена ментора и чланова комисије за одбрану мастер/магистарског рада

У Бањој Луци, дана _____

Декан

Izvještaj komisije o ocjeni urađenog master/magistarskog rada

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
ПРИМЉЕНО: 16.7.2024.
ОРГ. ЈЕД. 09/БР 1292/24

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВИЈЕЋУ ФИЛОЛОШКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

На 183. редовној сједници Наставно-научног вијећа Филолошког Факултета Универзитета у Бањој Луци, одржаној 2. 7. 2024. године, рјешењем број 09/3.1166-106/24, именована је Комисија за оцјену мастер рада кандидаткиње Андреје Станишић под називом *Улога и ставови родитеља као фактори утицаја на усвајање енглеског језика на предшколском узрасту* у сљедећем саставу:

1. др Жељка Бабић, редовни професор за ужу научну област Специфични језици - енглески језик на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, председник (ментор),
2. др Сања Јосифовић-Елезовић, редовни професор за ужу научну област Специфични језици - енглески језик на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, члан и
3. др Јасна Јуришић Рољић, доцент за ужу научну област Специфични језици - енглески језик на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, члан.

Захваљујући на повјерењу Научно-наставном вијећу Филолошког факултета, Комисија подноси сљедећи

ИЗВЈЕШТАЈ

Мастер рад *Улога и ставови родитеља као фактори утицаја на усвајање енглеског језика на предшколском узрасту* кандидаткиње Андреје Станишић, професора енглеског језика и књижевности, садржи укупно 68 страница текста и састоји се од сажетка на српском и енглеском језику, увода, пет поглавља која су даље рашчлањена на потпоглавља, закључка, литературе и два прилога (примјер анкетног листића који је коришћен у истраживању и пописи слика и табела), као и кратке биографије аутора.

Непрестане промјене образовних парадигми и потреба за што већим укључивањем родитеља у процес образовања доводе и до потребе за преиспитивањем њихове улогу унутар предшколског образовања, поготово када је у питању настава страних језика унутар вртићког образовног окружења. Увођење формализованог концепта подучавања енглеског језика као страног у предшколским установама у Републици Српској навео је Андреју Станишић да покуша да истражи повезаност

ставова родитеља према настави енглеског језика на овом узрасту, као и да одговори на питање да ли се може успоставити релација између исказане подршке родитеља при настави страног језика унутар предшколских образовних институција и постигнућа која се остварују у наставни страног језика у овој доброј групи.

У Уводу кандидаткиња представља предмет истраживања, наводи основне истраживачке методе, те задатке и циљеве истраживања. Андреа Станишић сматра да на позитиван став родитеља према учењу енглеског језика на предшколском узрасту утичу пол, старосна доб и степен образовања, као и да постоји тенденција позитивног односа родитеља према овој педагошкој пракси унутар испитиваног корпуса, односно одабраних образовних предшколских установа у граду Приједору.

Поглавље под називом *Дјеца на предшколском узрасту* подсјећа на важност повратка разматрањима Пијажеове теорије когнитивног развоја, поготово када је у питању језик, али оно не занемарује ни социокултуралну теорију Лава Виготског. Кандидаткиња пажњу посвећује и све чешће примјењиваном практичном приступу који нуде ученици Марије Монтесори, покушавајући на тај начин да покаже неопходност уважавања когнитивног развоја дјеце при планирању активности које се односе на учење. Дајући кратак извод онога што она сматра важним као когнитивно-психолошке развојне особине дјетета које могу да имају утицаја на наставу страног језика, Андреа Станишић уводи и појам развоја пажње код дјеце предшколског узраста, као и карактеристике памћења предшколске дјеце.

У поглављу под називом *Развој говора и језика* кандидаткиња даје преглед теорија усвајања страног језика, односно натурализма, бехавиоризма, генеративне граматике и интеракционизма, контрастирајући их са фазама усвајања матерњег језика, додајући у овај преглед и појам енглеског као лингве франке, односно посебност његовог ширења у савременом друштву.

Поглавље под називом *Енглески као страни језик у предшколским установама* даје веома лијеп и користан преглед рецентних истраживања која се баве овом темом. Веома је важно да Андреа Станишић помиње све предности које учење и усвајање енглеског језика као страног на предшколском нивоу може да има, полазећи од позитивних пракси у земљама Европске Уније, а и проблематизирајући питање предупређивања појаве ксеноглософобије (стр. 34) која се појављује код ученика и корисника страног језика на старијим узрастима као једног од проблема у настави страног језика који није превише истакнут као извор анксиозности при коришћењу

страног језика у комуникацији. У овом поглављу (стр. 37), такође, Андреа Станишић, користећи доступну литературу и податке Европске Комисије, успоставља и најчешћу позицију узрасног контакта с енглеским као страним језиком у институцијама формалног образовања унутар добне групе од шест година, што је добни узраст основношколске, а не предшколске дјеце.

Успостављајући позицију родитеља као повезнице у поглављу под називом *Родитељ као мост између дјетета и успјеха*, Андреа Станишић истиче да је укљученост родитеља у образовање дјетета на предшколском узрасту „једна од важних обавеза и улога” (стр. 39), уводећи тако и појам „кућног/наставног плана” (Ibidem) као врсте образовног и васпитног дјеловања родитеља на дијете у предшколском узрасту. У овом поглављу онда истиче и важност ставова родитеља на развој личности дјетета, посебно када је у питању учење језика, приказујући то кроз преглед неких од истраживања везаних за ову тему.

Схватајући важност да се у практично позабави проблемом ставова родитеља дјеце предшколског узраста према учењу енглеског језика унутар предшколске установе коју њихова дјеца похађају и покушавајући да свом искуству педагошког практичара да и теоријски оквир, Андреа Станишић у представљању истраживања везаног за проблем који је постављен унутар центра истраживања овог рада, даје преглед и анализу истраживачких питања и одговора до којих је дошла коришћењем анкетног упитника. Аналитички дио је представљен графички, уз коришћење графикона и табела, статистичких података, а онда и квантитативном анализом одабраних одговора. Из интерпретације је видљиво да су резултати до којих је Андреа Станишић дошла показују да су родитељи заинтересовани за наставу страног језика унутар предшколских образовних установа, али и указују на то да их потребно освијестити о циљевима и исходима овакве наставне праксе, јер понекад долази до великог раскорака између родитељских ишчекивања и постигнућа дјеце.

Поглавље *Закључак* даје сумира и даје критички осврт кандидаткиње на резултате истраживања. Наиме, истичући да је видљиво да су ставови родитеља према учењу енглеског језика у предшколској установи у „позитивној прогресији” (стр. 56), кандидаткиња је свјесна да није могуће докучити да ли је разлог томе приступ наставника, односно њено инсистирање на томе да родитељи буду детаљно упознати са свим фазама наставног процеса који је понуђен њиховом дјетету. Важно је напоменути да Станишићева и сама нуди нека рјешења за могуће проблеме у раду са

родитељима, рецимо организовање „инфо“ или „демо“ часа да би се родитељи упознали с оним што њихову дјецу очекује, показујући тако да се укљученост родитеља не треба да схвати само као обавеза него и као један од видова успостављања повезнице с оним дијелом образовног процеса који се дешава у предшколској установи, а којем они не присуствују, стварајући тако односе међусобног уважавања и повјерења.

Из пописа литературе видљиво је да је кандидаткиња користила релевантну литературу уско везану уз сам проблем истраживања, а број од 120 коришћених библиографских јединица на српском и енглеском језику само показује озбиљност са којом је приступила теоријском дијелу обрађивања проблема истраживања.

Мастер рад Андрее Станишић представља допринос истраживањима у подручју методике наставе страних језика, јер даје преглед и повезницу психолошких и примијењенолингвистичких истраживања везаних за усвајање енглеског као страног језика код дјеце предшколске добне групе са практичним радом унутар учионице. Илуструјући теоријске поставке коришћењем деветнаест слика и девет табела, међу којима се налазе оне везане уз практични дио истраживања, Андреа Станишић показује да су педагошки практичара изузетно заинтересовани за савремене трендове у методици наставе страних језика, односно да покушавају да у процес наставе укључе и родитеље као неизоставне партнере који су неопходни за што успјешније извођење наставног процеса, све у циљу остваривања исхода учења страног језика у предшколским установама. Овим мастер радом она отвара могућност даљих истраживања везаних не само за ставове родитеља везане за учење и усвајање страног језика код предшколске дјеце него и на њихово освјешћивање о улози која им свакако припада унутар процеса наставе страног језика на предшколском нивоу.

Закључак и приједлог

Резултати истраживања до којих је дошла Андреа Станишић у свом мастер раду под називом *Улога и ставови родитеља као фактори утицаја на усвајање енглеског језика на предшколском узрасту* несумњиво истичу важност систематизације и презентације савремених психолошких и примијењенолингвистичких истраживања која се баве доменом усвајања језика, али и њиховог повезивања са факторима којима до сада у истраживањима није било посвећено довољно пажње, као што су овом

случају родитељи. Примјењујући одговарајућу апаратуру истраживања, рад Андресе Станишић представља значајан допринос покретању питања о важности укључивања ставова педагошких практичара, али и њиховог искуства, унутар свеобухватног приступа настави страног језика на предшколском урасту. Овај рад отвара питања о важности институционалисања наставе страног језика унутар предшколских установа као основе за остваривање тренда у настави страног језика у 21. вијеку, односно коришћења страног језика и културе као повезница са другим језицима и културама, те увођења интеркултуралних вјештина и компетенције унутар предшколског образовања и васпитања.

Комисија са задовољством констатује да је кандидаткиња у потпуности обавила задатак који јој је постављен приликом одобрења теме. На основу свега реченог, Комисија предлаже Наставно-научном вијећу Филолошког факултета да мастер рад кандидаткиње Андресе Станишић под називом *Р Улога и ставови родитеља као фактори утицаја на усвајање енглеског језика на предшколском узрасту* прихвати, а њу упуту на усмену одбрану рада пред комисијом у истом саставу.

У Бањој Луци, 12. 7. 2024. године.

Комисија:

др Жељка Бабић, редовни професор

др Сања Јосифовић-Елезовић, редовни професор

др Јасна Јуришић Рољић, доцент

Изјава 1

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је
мастер/магистарски рад

Наслов рада ~~Улога и~~ Улога и ставови родитеља као фактора утицаја на усвајање
способност јетима на превисоком узрасту
Наслов рада на енглеском језику The Role and Attitudes of Parents as Factors of Influence on Acquisition
of English Language at Pre-school Age

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци 12.9.2024. године

Потпис кандидата
Стефанкица Вукче

Изјава 2

Изјава којом се овлашћује Филозоф факултет/ Академија умјетности
Универзитета у Бањој Луци да мастер/магистарски рад учини јавно доступним

Овлашћујем Филозоф факултет/ Академију умјетности Универзитета у Бањој
Луци да мој мастер/магистарски рад, под насловом

Урети и штампати радничење као фрески у слици на савремене енглеској језику
на средњешкошколском узрасту
који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер/магистарски рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату,
погодном за трајно архивирање.

Мој мастер/магистарски рад, похрањен у дигиталним репозиторијум Универзитета
у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце
Креативне заједнице (*Creative Commons*), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство - некомерцијално - без прераде
4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је
на полеђини листа).

У Бањој Луци 17.5.2024. године

Потпис кандидата

Стефановић Анастас

Изјава 3

Изјава о идентичности штампане и електронске верзије мастер/магистарског рада

Име и презиме аутора Андреа Ситаницић
Наслов рада Улога и стабилност регуларних фактора утичућа на усвојене
ендонуклеарне путеве на предимендираном утрци
Ментор Проф. др Мелба Бада

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер/магистарског рада идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци 17.9.2024. године

Потпис кандидата
Ситаницић Андреа